Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 128 (10420) | 1977 чылдың июнь 2, четверг | 1925 чылда үнделгеннигеш | Өртээ 2 кеп.

Л. И. Брежневтиң Т. Живков-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежневтиң БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков-биле найыралдыг беседазы май 31-де Кремльге болган.

СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң удуртукчулары совет-болгар кады ажылдажылганың чамдык айтырыгларын чугаалажып көргеш, оон үре-түнелдиниң улам ынай белидериниң сорулгаларынга онза кичээнгейни салган. СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң лизы-бүрү деңнеелдерге ажыл-херекчи ыяк харылзааларын ханыладырының шинитпирлиг ужур-дузазын олар демдеглээн. Үйн чурттуң бүгү талалыг кады ажылдажылгазы оларның чоорту чоокшулажырынга чайгаар-ла чедире бээр болгаш ол чорудулга совет база болгар улустарының үндезин эрге-ажыктарынга, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дээрзинге кайы-кайызы бүзүрелин илергейлээн.

Коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң делегей амыдралының ойу келген айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган. Делегей ареназында чогумчалыг политиктиг байдалдың тургустуварында, Европаның аймык чок чоруун бызыглаарының Хельсинкиге лутуруштунган программазын амыдыралга хажык чок боттандырарынга, чавырлышкынның оруу-биле чайгылыш чок бурунгаар чоруурунга ССРЭ биле БУР моон солгаар-даа бүгү хемчег-биле ылаг бээр дээрзин Л. И. Брежнев биле Т. Живков онзалаа демдеглээн. Чепсегленишкиннерниң эңдере бүдүрерин соксадырының база чепсекти дүжүреринче шилчиприниң бирги чергезиниң чугулазын, социалистиг чурттарының ийин үндүргени чогуур, практиктиг саналдарының комплексизи айаа бараан болуруун беседа үезинде демдеглээн.

Ук беседа СЭКП биле БКП-ниң аразында харылзааларга характерлиг болуп турар чаңгыс эптиг, найыралдың болгаш акы-дүңмалышкы чоруктуг байдалынга эрткен.

Май 31-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев биле БКП ТК-ның Бирги секретары Т. Живковтуң аразында найыралчы беседа болган. ЧУРУКТА: беседа үезинде.

(СЭТА-ның фотозу).

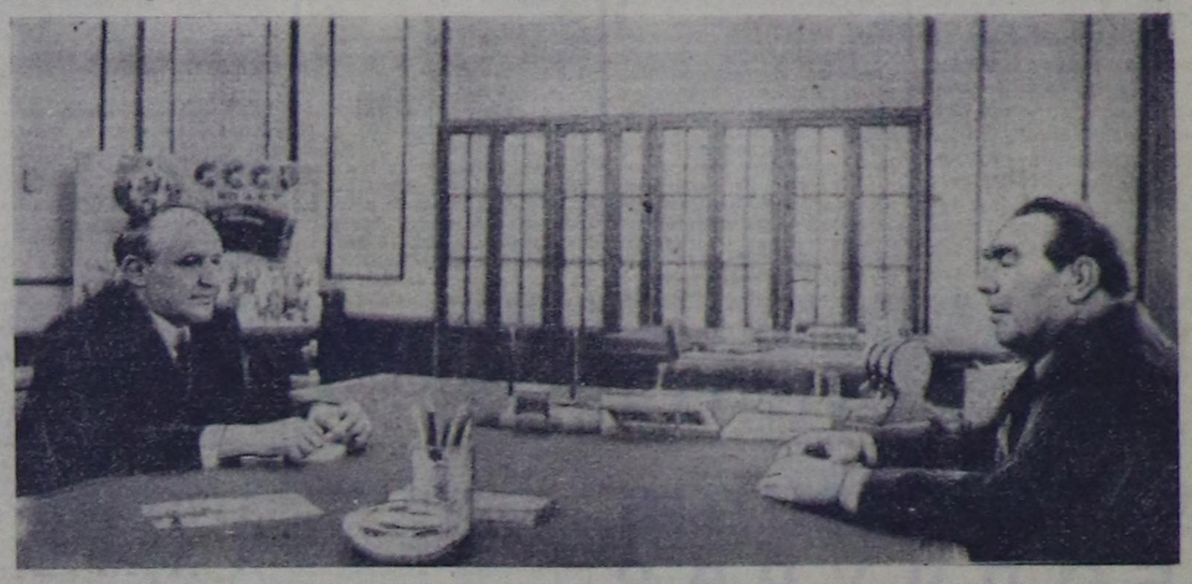

ЧЫЫШТАН ЧЫЫШЧЕ

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазының бүгү-улусчу көрүлдези болур сонгулдаларга белеткелдер сөөлгү үе-чадазынче кирип турар. Чер-чер Советтеринге амгы сонгулдалар дээрге, хамыктың мурнунда ам хуусаазы төнүп турар чыыштың Советтериниң ажылынык көрүлдези, мөөннеттинген дуржулганы байдары, чедир шинитпирлеттинмээн айтырыгларны дараазында чыышта долу шинитпирлээриниң аргаларын тодаларыы болур.

Депутаттар биле сонгукчуларның ужуражылгаларының үезинде ажылчы чоннарның санал-онаалдары, сессияларга саналдар болгаш шүгүмчүлелдер Советтерниң ажылын улам сайзыраңгайжыдарының, ажыл-херекте четпестерни чайладырының болгаш ажылчы чон-биле чер-чер Советтериниң харылзааларын улам калбартырының улуг аргаларын ажыдып турар. Ынчангаш Совет бүрүзү, оларның күүскомнары ол санал-онаалдарны ханы өөренип көрүп, оларны түннеп кылгаш, ам сонгудар Советтерге дамчыдып берген турар ужурлуг.

Көдээ болгаш суур, район болгаш хоорай Советтериниң эргелерин болгаш материалдыг аргаларын калбарткан хоойлуларны база Советтерниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуну хүлээп алганы, СЭКП-ниң XXV съездизинге демдеглээни ышкаш, ...«Чер-чер Советтериниң ажылынга чаа күштү немээн» болгаш оларның ажыл-чорудулгазын амыдыралдың бүгү талаларынга улам идепкейжиткен. Оон ангыда СЭКП ТК-ның чоокта чаа болган мэй Пленумунга чугаалажып көрген чаа Конституцияның төлевилелинде Советтериниң ролюн улам бедидип, оларның мурнунга чугула сорулгаларны салыып көрүп турар.

Каа-Хем районда Ильинка, Эрзин районда Нарын, Чөөн-Хемчик районда Чадаана көдээ Советтер, Хову-Аксы суур, Кызыл хоорай, Каа-Хем район Советтери болгаш өскелер-даа организас-массалыг ажылын экижидип турган, улус ажыл-агыйын, культура-амыдырал айтырыгларын, ажылчы чоннарның кижизидилгезин удуртурунуң болгаш шинитпирлээриниң арга-методтарын элээн сайзырангайжыткан. Үстүнде адаан болгаш чамдык өске-даа Советтер депутаттарның болгаш совет активтерниң идепкейлиг киржилгези-биле улус ажыл-агый планнарының долу күүселдезин хандырып, үеним чугула айтырыгларын ханы болгаш мерген шинитпирлеп турар апарган.

Ильинка Көдээ Совет (күүском даргазы Ф. П. Толмачев, секретары Е. К. Тактал) девискээринде колхозтуң болгаш албан организацияларның ажылчорудулгазындан эгелээш, ажылчы чоннарның амыдырал-чурттал газының бүгү талаларынга — харындаа чаа төрүттүнген ургулларының херечилелин байырлыг байдалга тыпсырынга чедир—хандыр көрүп турар. Көдээ Советтиң хөй талалыг ажылынга доктаамал комиссиялар, депутаттар идепкейлиг киржип, хөй-нинги организациялары чогуур деткимчеин көргүзүп келген.

Чадаана, Нарын болгаш өске-даа чамдык Советтер ажыл-агый айтырыглары-биле чергелештир, ниитинин корум-чурумун быжыглаарының, чоннуң хандырылгазының, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазының айтырыгларын билдилиг шинитпирлээринин үлегер-чижээн көргүзүп турар. Доктаамал комиссияларның, депутаттарның ажыл-чорудулгазында эки дуржулгалар хөй. Бо бүгү болза чыыштан чыышче дамчып, улам байлакшын, сайзырангайжыыр ужурлуг улуг арга-курлавырлар-дыр.

Ынчалзажок бүгү-ле Советтер бир дөмей эки ажылдап келген дээрзиниң барымдаазы чок. Барын-Хемчик районнуң Ак көдээ Советтериниң кошкак ажылдап келгениниң ында совхозтуң, чамдык организацияларның ажылы чылдан чылче сегивейн, ниитиниң корум-чуруму быжыкпайн турар. Өвүр районнуң Чаа-Суур көдээ Советтери бодунуң дорт харыылаар хүлээлгелерин безин чедир күүсетпейн келген. Чамдык чер-чер Советтери доктаамал комиссиялар, депутаттар-биле ажылды болур-чоруур-биле организаставаан.

Чаа чыыштын Советтери удавас ажылдап эгелээр. Ынчангаш организастыг сессияларга амдыгааштан хынамчалыг белеткенир херек. Мөөннеттинген дуржулганы дамчыдары-биле кады, маңаа чугула күүлдер — ужуражылга үезинде сонгукчуларның берген чаңгыларын четче болгаш шын турзары болур.

Чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылын улам идепкейжидип турган, оларның ажылчорудулгазы, эки дуржулгазы чыыштан чыышче салгалдыг болурун хандырары партия организацияларының, Совет бүрүзүнүң чугула сорулгазы болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладыры болза:

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки сессиязын 1977 чылдың июнь 22-де Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1977 чылдың июнь 1.

СОВЕТ-БОЛГАР ДЫҢНАДЫГГА АТ САЛГАНЫ

БУР-ның партия-чазак делегациязының ССРЭ-го аян-чоруунуң дугайында совет-болгар дыңнадыгга май 31-де Кремльдиң Улуг ордузунга ат салган.

Документке СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев болгаш БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков ат салган.

Дыңнадыгга ат салырда киришкеннер:

Совет таладан—эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, К. У. Черненко, К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның өске-даа кижилери;

Болгар таладан— делегацияның кежигүннери эштер С. Тодоров, П. Танчев, Т. Цолов, Г. Филапов, П. Младенов, Д. Станишев, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-ның ССРЭ-де элчини Д. Жулев, делегацияны үдеп чоруур албан кижилери.

(СЭТА).

Эш Т. Живковка Совет Эвилелиниң дээди шаңналын тывысканы

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковка Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медалын СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары эш Л. И. Брежнев май 31-де Кремльге тывыскал.

Совет Эвилелиниң шаңналын тыпсырынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, министрлер, албанның өске-даа кижилери киришкен.

БУР-ның партия-чазак делегациязының кежигүннери залга турган.

Совет Эвилелиниң дээди шаңналын эш Т. Живковка тывыспышаан, эш Л. И. Брежнев мынча дээн:

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Живков!

Хүндүлүг эштер, өөнүктер!

Бис совет-болгар чугаалажыышкыннарны үүгле чаа доскаш, кады кылган дыңнадыгга ат салдывыс. Бистиң кады ажылдажылгаларывыстың улам ынай хөгжүдериниң эки программазын бир дем-биле ажылдап кылдывыс деп чугаалаарының бүгү үндезиннери бар.

Оон-биле кады бөгүн бисте база бир чаагай болуушкун бар. Социалистиг Болгарияга болгаш оон шыгарангай удуртукчузунга совет кижилериниң акы-дүңмалышкы сеткилин илергейлевишаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Тодор Живковка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Мында бүгү киржин турарларның өөмүнээзинден база миллион-миллион совет кижилериң өөмүнээзинден Совет чурттуң ол бедик шаңналы-биле Силерге ноян байыр чедирерин чөпшээреп көрүүнер, эргим өөнүк! Болгариның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы болуп Силериниң чорудуп турар улуг болгаш харысалгалыг ажылыларга чаа-чаа чедишкиннерни Силерге күзеп тур мен!

Эш Живков Силерни бистиң чуртувуста эки билир болгаш Силерге ынак.

Дайынның кадыг-дошкун чылдарында Силер чагыртаан Болгарияга партизан шимчээшкининиң оргализакчыларының болгаш удуртукчуларының бирээзи болуп турдунар. А болгар черге хосталга типлеп үнгенде Силер бодуларның бүгү күжүңнерни социализм тургузуушкунунга бараалгадың, улуг революсчу Георгий Димитровтуң төлептиг өөреникчизи болгаш хереэниң уламчылакчызы кылдыр бодуларны көргүстүңер.

Бистиң чурттарывыстың улустарының аразында чаңчыл болган пайыралга Силериниң ханызы-биле бердингелиңнерни, Совет Эвилели биле Болгарияның аразына бүгү талалыг кады ажылдажылганы база чоокшулажыышкынны хөгжүлериңе Силериң улуг салыышкыныңнарыңы совет кижилер бедии-биле үнелеп турар.

Чер кырынга быжыг тайбын дээш, улустарың хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш демиселге Силериң идепкейлиг киржилгеңнерни делегейге калбаа-биле хүлээп көрген. Социалистиг дем каттыштырылгазын быжыктырарынче, принципиалдыг марксизм-ленинчи үндезинге делегейниң коммунистиг болган ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынче, тайбын, улустарың хосталгазы болган солдат дешилгеэн дээш, агрессияга база мөлчүүделге удур демиселге амты үеним бүгү-ле революстуг күштерин сырыы каттыштырарынче уламган Силериң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгаңарны бис тогууру-биле үнелеп турар бис, эргим эш Живков.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чараыып номчуруун чөпшээреп көрүкер:

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Болгария Улус Республиканың улустарының аразының акы-дүңма найыралды база бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдериңе, тайбының болгаш социализмин быжыглаарының . хереэниге ыылгарангай ачы-хавылазын база делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге хөй чылларда идепкейлиг киржилгеаин демдеглевишаан. БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыспышаан. Ленин орден-биле база «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар».

Чазак делегациязының улуг Совет чуртка аян-чоруунуң үезинде СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу мени Совет Эвилелиниң Маадыры атты-биле шаңнап турар-дыр. Эң-не бедик совет атты менээ тыпсыр дугайында шинитпириниң дугайын маңаа, Москвага, мээң билип кааным мээң сагыш-сеткилимни улам-на күштүү-биле болгаш ханызы-биле доюлдурган болгаш ол бодалга чаңчыгары менээ ам-даа берте-дир.

Алдын медальды болгаш Ленин орденни маңаа, Кремльге, Силерниң, эргим Леонид Ильич, холуңдаан, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеин удуртукчузунуң, Улуг Лениниң хереэниң уламчылакчызының холундан, деңшилгелиг кижи төрелгеенинің бүзүрел-биле болгаш ынаныш-биле көрүп турары Силерден ап турарым мээң сагыш-сеткилим хайнытыышкынын улам күштелдирди. Ылап-да ыыдыг болганда менээ көргүскен улуг ат-аллар дээш чүректиң ханызындан, бүгү сагыш-сеткилимдеи өөрүп четтиргенимни илередири-биле сеткилимниң хайнытыышкынын арай деп соксадып алдым.

Менээ бедик атты тывыскаанын коммунист мээң демиселимни, болгар-совет пайыралдың соксаал чок хөгжүдезинге болгаш быжыгарынга мээң салыышкынымны чүгле үнелеп көргени ыыдыр көрбейн турарымны менээ чыыткылыг болгаш үттүндүрбес бо хүнде Силериң мурнуларга, бистиң совет акы-дүңмалышкыларывыс болгаш эштеривиске онзалаа демдеглеп каарын күзедим. Мен ону Болгариның Коммунистиг партиязының, марксизм-ленинчи өөредигин чайгылыш чокка удуртулга болдурган партиниң, пролетар болгаш социалистиг интернационализмниң принципторинге сорук кирген база оларны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар партиниң, он-оп чылдар дургузунда ону оон өлүм чок баштынчызы болгаш башкызы Георгий Димитровтуң СЭКП-ге, күчүлүг болгаш типлеттирбес Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиңе кызыгаар чок ыынчы чорукка, совет улуска ыыктыг болгаш арыг ынак чорукка кижизидип келген партиниң ажыл-херектерин болгаш ачы-хавыязын хүлээп көргени ыыдыр көрүп турар мен.

Совет Эвилелиниң Маадыры атты меңээ тывыскаанын болгар-совет пайыралды, акы-дүңмалышкы чорук болгаш кады ажылдажылга болза чижекүлегер, боттуг болгаш тургузукчу шинитпирлиг күш болур бистиң улузувуска, социалистиг принтелдиң тургузукчузу улуска, ажылчын ангыга, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге, бистиң интеллигенциявыска бедик ат-аллар болгаш бүзүрел ыыдыр билип турар мен. Ол бодалдар бистиң национал угаан-бодал тургузуувустан, октаргайны бистиң угаан билиривистен, бистиң коммунистиг идеяларывыстан болгаш ажыл-херектеривистен чарылбас. Бистиң социалистиг Төрээн чурттувустун эрткен үезин, амгы үезин болгаш келир үезин болгар улустың Совет Эвилелиңе, оон ленинчи Коммунистиг партиязына, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга болгаш Болгария Улус Республиканың ийи дакпыр Маадыры, Силерге, эргим Леонид Ильич, ыыдыг ыызыгаар чок ынак чоруу болгаш шынчы чоруу чокка бис бодап ыыдавас бис.

Менээ хамаарыштыр үүл дээрге, Болгариның Коммунистиг партиязының кежигүнү, партиниң болгаш бүрүниң удуртукчуларының бирээзи болганымда силерни, эргим совет акы-дүңмалышкылар болгаш эштер, а силериң өөмүнээңерден СЭКП-ны болгаш бүгү совет кижилерни ол бедик атты болгаш силериңиң бүзүреливериңни бадыткаар дээш күжүмнү харамнанмазымны, болгар-совет эң-не арыг болгаш амыдыралды пайыралды улам ынай хөгжүдер дээш, бистиң партиларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың бүгү талалыг чоокшулажыышкынны дээш, бистиң ынак болгаш эргим Ада-чуртувус—Болгария Улус Республикага социалистиг интелелди тургузар дээш моон соңгаар-даа могаг чокка ажылдаар мен деп бүзүредирин күзедим.

Бодумнуң эштерим-биле кады, бистиң Коммунистиг партиявыс-биле, бүгү болгар улус-биле кады коммунистин, патриоттуң болгаш интернационалчының эң-не ыыктыг, эң-не бедик хүлээлгези болза, бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыстың, делегейниң революстуг шимчээшкининиң, тайбыцының, улустар аразында кайызын-даа бичирин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга, Владимир Ильич Лениниң идеяларының база хереглериниң долу типлелгези дээш үүк чок салыышкыннарны кирери болур деп санаар мен.

Улуу-биле, чүректиң ханызындан четтирдим, ыызыгаар чок эргим совет акы-дүңмалышкылар болгаш эштер!

* * *

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Т. Живковтуң чугааларын үргүлчүлелдиг адаын часкаашкыннары-биле уткаан.

Коммунистиг партиявың болгаш Совет чазактың удуртукчулары, БУР-ның партия-чазак делегациязының кежигүннери Совет Эвилелиниң дээди шаңналы-биле эш Т. Живковка чүректиң ханызындан байыр чедирип, оон үреттүнелдиг улуг ажыл-чорудулгазынга улам ынайгы чедишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

СОВЕТ-БОЛГАР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Совет-болгар чугаалажыышкыннар май 31-де Кремльге доозулган.

Чугаалажыышкыннарны чорутканнар:

Совет таладан—СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң БУР-да элчиги В. Н. Базовский;

Болгар таладан—БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров, Болгар чер ажылдыг улусчу эвилелдиң секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы П. Танчев, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Т. Цолов, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БКП ТК-ның секретары Г. Филипов, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, БУР-ның даштыкы херектер министри П. Младенов, БКП ТК-ның секретариадының кежигүнү, БКП ТК-ның даштыкы политика болгаш делегей харылзааларының кандизинин аргелекчизи Д. Станишев, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-ның ССРЭ-де элчини Д. Жулев.

Совет-болгар харылзаалардың хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуруп доосхан. Совет болгаш болгар улустарының политиктиг, экономиктиг болгаш культура амыдыралының бүгү талаларын хаара тудуп турар ийи талалыг кады ажылдажылганың үре-түнелдиниң база бедик деңнелдиин ийи тала сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ол кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның ажылчы чоннарының материалдыг база угаан-бодал хереглелдерин улам-на долузу-биле хандырарынга бараан болуп турар дээрзин онзалаа айыткан.

Делегей айтырыгларын, ылангыя Европага айыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып коору чугаалажыышкыннарга дыка черии эллээн. Ниити Европа чөвүлел хуралының Түнед актызын амыдыралга хажык чок боттандырар, политиктиг чавырлышкынга тергеп чавырлышкының өөмээр, бүгү күрүнелериниң аразында деп эргелиг болгаш ботболдунга ажыктыг кады ажылдажылганы идепкейлиг-дер зорук болза Балкан чартык ортулукта чурттан турар улустарны-даа кинрактар, Европаның улустарының тайбын хөгжүлдезинин ынаныштыг магадылалы болур дээрзинге ийи делегация улуг кичээнгейни салган. Хельсинкиге чедип алдынган дугуржуушкуннарны боттандырары-биле болгаш ам болур Белград ужуражыышкыны-биле холбашкан чамдык өөр келген айтырыгларны аңаа хамаарыштыр чугаалажып көргеш, Политиктиг консультативтиг комитеттин 1976 чылдың ноябрьда Бухарестиге болган чөвүлел хуралында идип үндүргени Варшава Керээзиниң күрүнелериниң чаа тайбын саналдарының ролюн бедии-биле үнелээн.

Чугаалажыышкынар акыдүңма найыралдын, чүректиң ханызындан хүндүлежиринин, бүрүн чаңгыс ап-сеткилдик байдалынга эрткен.

(СЭТА).

МООЛ-СОВЕТ НАЙЫРАЛ НИИТИЛЕЛИНИҢ VI СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

Съездиниң киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, алдарлыг юбилей — Совет Эвилели-биле найыралдың массалыг организациязының Моол Арат Республикага тургусканындан бээр 30 чыл болганы-биле Моол-совет найырал ниитилелиниң бүгү кежигүннеринге ылаг байырны база чедирип тур мен.

Совет улус, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының улустары, бурунгаар деңнилгелиг бүгү кижи төрелгеен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын байырладыы-биле демдеглээринге белеткенип турары ыыдыг тоогулуг үеде силериң съездиңер бооп турар-дыр. Улуг Лениниң өөредин, Октябрь Революциязының идеялары боттарының национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселге типлелгеиня тугу эпарган Октябрьның юбилейин моол улус боттарының улуг байырлады ышкаш кылдыр демдеглээр, оны социалистиг тургузуушкунга, МАРН-ның XVII съездизиниң шинитпирлерин хөгседиринге чаа-чаа чедишкиннери-биле уткуур дээрзин совет кижилер билир.

Моол-совет найырал ниитилели социализм тургузуушкунунга, моол болгаш совет улустарының аразында акы-дүңмалышкы ёзузунуң, чүректин ханызындан харылзааларны болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырыга Моолдуң Улустуң-Революстуг намының ыынчы дузалакчызы болур.

Совет кижилериниң амыдыралы-биле, Совет Эвилелинде коммунистиг тургузуушкунуң дуржулгазы-биле, бистиң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политикавые-биле, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинитпирлерин боттандырарынга чедишкиннер-биле МАР-ның ажылчы чоннарын танышырар талазы-биле силериң ниитилелдиң хөй талалыг ажылчорудулгазы бистиң чуртта эки билдингир.

Оларның улуг болгаш буянныг ажылы дээш силериниң организацияларның бүгү кежигүннеринге чалбышыгыг өөрүн четтиришкинни илередин тур мен.

Социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруцарны эргим эштер, силерге, акы-дүңмалышкы Моолдуң бүгү ажылчы чоннарынга сагыш-сеткилдиң бүгү ханызындан күзеп тур мен.

Совет-моол бузулбас найырал мөңгеде делгереп база чечектелир болзуң!

Л. БРЕЖНЕВ.

Эш Т. ЖИВКОВТУҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Эргим совет эштер!

Бо шаңта мээн сагыш-сеткилимниң канчаар-даа аажок улуу-биле хайгыгын турарын эки билип тур боор силер деп бодай-дыр мен. Ам, Болгария Улус Республиканың партия-чазак делегациязының улуг Совет чуртка аян-чоруунуң үезинде СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу мени Совет Эвилелиниң Маадыры атты-биле шаңнап турар-дыр. Эң-не бедик совет атты менээ тыпсыр дугайында шинитпириниң дугайын маңаа, Москвага, мээн билип кааным мээн сагыш-сеткилимни улам-на күштүү-биле болгаш ханызы-биле доюлдурган болгаш ол бодалга чаңчыгары менээ ам-даа берте-дир.

Алдын медальды болгаш Ленин орденни маңаа, Кремльге, Силериниң, эргим Леонид Ильич, холуңдаан, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеин удуртукчузунуң, Улуг Лениниң хереэниң уламчылакчызының холундан, деңшилгелиг кижи төрелгеенинің бүзүрел-биле болгаш ынаныш-биле көрүп турары Силерден ап турарым мээн сагыш-сеткилим хайнытыышкынын улам күштелдирди. Ылап-да ыыдыг болганда менээ көргүскен улуг ат-аллар дээш чүректиң ханызындан, бүгү сагыш-сеткилимдеи өөрүп четтиргенимни илередири-биле сеткилимниң хайнытыышкынын арай деп соксадып алдым.

Менээ бедик атты тывыскаанын коммунист мээн демиселимни, болгар-совет пайыралды соксаал чок хөгжүдезинге болгаш быжыгарынга мээн салыышкынымны чүгле үнелеп көргени ыыдыр көрбейн турарымны менээ чыыткылыг болгаш үттүндүрбес бо хүнде Силериниң мурнуларга, бистиң совет акы-дүңмалышкыларывыс болгаш эштеривиске онзалаа демдеглеп каарын күзедим. Мен ону Болгариның Коммунистиг партиязының, марксизм-ленинчи өөредигин чайгылыш чокка удуртулга болдурган партиниң, пролетар болгаш социалистиг интернационализмниң принципторинге сорук кирген база оларны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар партиниң, он-оп чылдар дургузунда ону оон өлүм чок баштынчызы болгаш башкызы Георгий Димитровтуң СЭКП-ге, күчүлүг болгаш типлеттирбес Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиңе кызыгаар чок ыынчы чорукка, совет улуска ыыктыг болгаш арыг ынак чорукка кижизидип келген партиниң ажыл-херектерин болгаш ачы-хавыязын хүлээп көргени ыыдыр көрүп турар мен.

Совет Эвилелиниң Маадыры атты меңээ тывыскаанын болгар-совет пайырал, акы-дүңмалышкы чорук болгаш кады ажылдажылга болза чижекүлегер, боттуг болгаш тургузукчу шинитпирлиг күш болур бистиң улузувуска, социалистиг принтелдиң тургузукчузу улуска, ажылчын ангыга, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге, бистиң интеллигенциявыска бедик ат-аллар болгаш бүзүрел ыыдыр билип турар мен. Ол бодалдар бистиң национал угаан-бодал тургузуувустан, октаргайны бистиң угаан билиривистен, бистиң коммунистиг идеяларывыстан болгаш ажыл-херектеривистен чарылбас. Бистиң социалистиг Төрээн чурттувустун эрткен үезин, амгы үезин болгаш келир үезин болгар улустың Совет Эвилелиңе, оон ленинчи Коммунистиг партиязына, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга болгаш Болгария Улус Республиканың ийи дакпыр Маадыры, Силерге, эргим Леонид Ильич, ыыдыг ыызыгаар чок ынак чоруу болгаш шынчы чоруу чокка бис бодап ыыдавас бис.

Менээ хамаарыштыр үүл дээрге, Болгариның Коммунистиг партиязының кежигүнү, партиниң болгаш бүрүниң удуртукчуларының бирээзи болганымда силерни, эргим совет акы-дүңмалышкылар болгаш эштер, а силериң өөмүнээңерден СЭКП-ны болгаш бүгү совет кижилерни ол бедик атты болгаш силериңиң бүзүреливериңни бадыткаар дээш күжүмнү харамнанмазымны, болгар-совет эң-не арыг болгаш амыдыралды пайыралды улам ынай хөгжүдер дээш, бистиң партиларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың бүгү талалыг чоокшулажыышкынны дээш, бистиң ынак болгаш эргим Ада-чуртувус—Болгария Улус Республикага социалистиг интелелди тургузар дээш моон соңгаар-даа могаг чокка ажылдаар мен деп бүзүредирин күзедим.

Бодумнуң эштерим-биле кады, бистиң Коммунистиг партиявыс-биле, бүгү болгар улус-биле кады коммунистин, патриоттуң болгаш интернационалчының эң-не ыыктыг, эң-не бедик хүлээлгези болза, бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыстың, делегейниң революстуг шимчээшкининиң, тайбыцының, улустар аразында кайызын-даа бичирин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга, Владимир Ильич Лениниң идеяларының база хереглериниң долу типлелгези дээш үүк чок салыышкыннарны кирери болур деп санаар мен.

Улуу-биле, чүректиң ханызындан четтирдим, ыызыгаар чок эргим совет акы-дүңмалышкылар болгаш эштер!

* * *

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Т. Живковтуң чугааларын үргүлчүлелдиг адаын часкаашкыннары-биле уткаан.

Коммунистиг партиявың болгаш Совет чазактың удуртукчулары, БУР-ның партия-чазак делегациязының кежигүннери Совет Эвилелиниң дээди шаңналы-биле эш Т. Живковка чүректиң ханызындан байыр чедирип, оон үреттүнелдиг улуг ажыл-чорудулгазынга улам ынайгы чедишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң Францияже аян-чоруунга

Франция Республиканың Президентизиниң чалаанны-биле СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев бо чылдың июнь 20-ден 22-ге чедир Франция-ны албанның аян-чоруун кылып баар.

(СЭТА).

Улуг Октябрь Тыванын хөгжүлдезинге

ТЫВАГА ТРАНСПОРТ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ, ОРУК ТУДУУНУҢ ЭГЕЗИ

Тыванын чону революция мурнунда аалдар, кожуун, сумулар аразынга аргыжарда ховулар азы арттар ажыр шойлүп чоруткан чиге кожа оруктарны ажыглап чораан. Россия, Моол-биле аразынга база ындыг оруктарның дузазы-биле харылзаажып турган. Төп Тываны Минусинск, Абакан-биле Устүн терге оруу харылзаштырып келген. Транспорттуң кол хевири — аът, теве, ивилер.

ТАР-га улус ажыл-агыйының хөгжүлдези-биле чергелештир бар турган орук аргыжылгазы болгаш транспорттуң хевирлери чүк сөөртүлгезиниң өзүп орар негелдезин долузу-биле хандырып шыдаар шинээ чок апарган. Ынчангаш ССРЭ-ден ТАР-же дашты-кы бараанларны чайны үеде сөөртүрүүн айтырыының берге боор турарының дугайын ТАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң Күрпланынга болган тускай чөвүлел хуралынга чугаалажып көргеш, ТАР-ның чазаанга плеткел бижикти киргенин күрүне архивинин документтеринде айтып турар. Республиканы ынчан бараан-биле хандырарының айтырыы дыка берге турган. Бар турган транспорттуң бараанны сөөртүп күш четпейн турары, улус ажыл-агыйының дүрген хөгжүлдези транспорт системазын дарый эде шиитпирлээрин пеген келген.

1932 чылдың декабрьга чедир бараан сөөртүүн тускай хөлөзи өзугаар «Союзтранс» боттандырып турган. 1932 чылдың декабрьда ТАР-ның болгаш ССРЭ-ниң чазактарының аразынга дугуржулга өзугаар ТАР-га «Совтузтранс» деп совет-тыва акционерлиг транспорт ниитилелин тургускан. Ол ниитилелдиң сорулгазы болза, чүк дажыглаарын, пассажирлер аргыштырарын, транспорт ажылдарын башкарары, чазаглыг оруктар болгаш аная оруктарны септеп, хайгаараары болур.

1933 чылдан өгелеп ол транспорт ниитилели хөгжүн өгелээн. Кызылга 40 машина кирер даш гараж, ажылчыннар, албан-хаакчылар чурттаар 6 бажың, Чадаанага 6 машина кирер гараж, Шагаан-Арыгга 8 машина кирер гараж, 6 бажың ажыглалга киргген. Ол-ла чылын ССРЭ-ден чүк сөөртүр 27 автомашиналарны, 2 чиин автомобильдерни ТАР-ның чазаа алган.

«Совтузтранстың» автопарыгы чыл сайында улгадын өгелээн. 1934 чылда 3 тонна чүк сөөртүр 27 автомашина, бензин сөөртүр 3 цистерна келген, а 1935 чылда 10 чүк машинаны, 2 автобус иемешкен. Ол чылын «Совтузтранска» чүк сөөртүр машиналар көвүдээн. Оон ангыда «Совтузтранска» 100 коъун терге, шанак транспортун база турган. Республиканы ырак-узак булуңнарынче бараанларны сөөртүрү-биле ажылды база дүргедеткен. Бир өвес 1933 чылда автотранспорт-биле 874 тонна, аът транспорту-биле 5748 тонна чүк сөөртүнген болза, 1,5 чыл эрткенде автотранспорт-биле 4772 тонна, а аът транспорту-биле 836 тонна чүүктү сөөрткен. Бо саннар автомобиль-биле чүк сөөртүлгезиниң өзүлдезин чугаалап турар. Ук акционерлиг транспорт ниитилели чүле бараан сөөртүлгези-биле кызыгаарлаттынмайн, бараан сөөртүрүүнүң ниити өртээл база чиигеткен. Бир өвес 1933 чылда чүк сөөртүрүүнүң тариф өзугаар өртээ 1 тонна-километрде — 1 төгерик турган болза, 1935 чылда — 0,70 көпеек апарган азы 30 хуу чиигээн. Пассажирлер аргыштырарының тариви 25 хуу чиигээн. Автомашиналарны сеңтээри-биле «Совтузтранс» орумнаар, үттээр станоктар-биле дериттинген мастерскаларны база ажыдып алган.

Транспорттуң хөгжүлдези-биле кады аная ажылдаар кадрларны: чолаачылар болгаш слесарьлар белеткээр курсту организастаан. Анаа 28 кижи өөренип турган. Бир өвес 1933 чылда 31 кадрларның 5-и тывалар турган болза, 1935 чылда транспорттуң 168 ажылдакчыларының 56-зы тыва кадрлар апарган. Ук ниитилел 1935 чылда кадрлар белеткээринге 30000 рубльди чарыгдаан.

Культура-экономиктиг амыралдың хөгжүлдези хамыктың мурнунда орук харылзаазының хөгжүлдезинден улуг хамаарылгалыг турган.

«Совтузтранстың» 1933 чылда оргбюрозунуң отчётунда ук ниитилелдиң орук тулуун боттандырып киргенин, «Кызыл — ССРЭ кызыгаарынга» чедир машина оруун кылырынга киришкенин айыткан. «Кызыл—ССРЭ кызыгаары» оруктуң узуну 94 км. Оон тудуушкунунга улуг кичээнгейни салган, хөй чарыгдалдарны үндүрген. Орук тударынга механизмнер, акша курлавыры, ажылчын күш, инженер кадрлар чедишпезинден бергелер турган.

1932 чылда ТАР-ның Сайыттар Чөвүлели узун хуусалыг чээли бээринин дугайында дилегни ССРЭ-ниң чазаанга чоруткан. Оон-биле чергелештир орук тудуунга ажылдаар ажылчыннар чыып чорударын кожуннар чатыргаларынга даскан. Ол оруктуң тудуун чазаглыг оруктар болгаш транспорт талазы-биле Төп эргелел боттандырып берген. Ол дугайын 1935 чылда ТАР чазаа-биле ССРЭ-ниң чазаның аразында хүлээп алдынган дугуржулгада чугаалап турар. Орукту кайы-даа тала катай 2145000 рубль түүгe тудуп кылган. Оруктуң тудуун 1936 чылда доозарын планнаан. Анаа көрдүнген чарыгдалдарның түүү кайыдаа талаларны көргүзерге мындыг:

ТАР: 1933—36 чылдарда 1530000 рубль, ССРЭ: ол-ла чылдарда 815000 рубль.

Чаа орукка аргыжылганы дарый өгелээри-биле оон тудуун аңгы-аңгы участоктарга чорудуп өгелээн. Ол ажылдарның түүнелинде 1933 чылдың ноябрь 7-де чазаглыг орук-биле аргыжылга ажыттынган. 1933—1934 чылларда узуну 20 км орукту, ыыш 12 көвүрүглерни, суг эрттирер 28 ыыш хоолайларны, ажылчыннар чурттаар 27 бажыңнарны кылган.

«Кызыл — ССРЭ кызыгаары» орук Ус оруунуң улаштызы болуп, ССРЭ-биле ТАР аразынга транспорт харылзаазын улам хөгжүткен.

Амгы үеде Ус оруу автомашиналарның ийи талалыг шимчээшкиниң долузу-биле хандырар кааламе орук болбушаан, бодун долгандыр турар кааг-чараш бойдус чурумалы-биле аян-чорукчуларны, орук кижилерин магададып турар.

Н. КУУЛАР,
Тыва АССР-ниң Төп күрү архивинин ажылдакчызы.

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ орденниг геология-шиичилел экспедициязының коллективинде ажыл-ишчи мурнакчылар хөй. Ылаңгыя ооң төп лабораториязының химлаборатория коллективи планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, бүдүрүлгенин мурнакчы коллективтериниң олурууунда киргеп. Химлаборатория коллективи онгу бөп чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын Улуг Октябрьның 60 чыл оюнун байырлалында күүседирин хүлээгеп. В. В. Петухова — коллективте хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи, бүдүрүлгенин хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, улуг инженер-химик. Ол лабораторияга ажылдап келген чылдарында аныяк кадрларга арга-дуржулгазын дамчыдып берип келген.

ЧУРУКТА: В. Петухова. В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Барын-Хемчиктиң херээженнер чөвүлелдеринде

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Бистиң совхозтуң херээженнери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, хөй-ниити ажылдарын чорударынга улуг күш бооп турар. Оларның ортузунга хөй талалыг ажылды 20 кижи составтыг херээженнер чөвүлели башкарып турар. Ажыл-агыйның чугула үеларинде ол совхозтуң дирекциязынга, ында парткомга үргүлчү улуг дузаны чедирип келгеннер. Чижээ, кыштаглаашкын эртип турар үеде чамдык агитквартирларны малчыннарга быжыглаан. Малдың чаш төлүн камгалап алырынга, малчыннарның бажыннарын чугайлап, кажааларның көрженин көптарарынга олар улуг дузаны көргүскен. Кышкы үеде малчыннарның 15 хире бажыннарын чугайлашкан, малга чем каап бээр 50 хире онгачаны, дүүү тазарган 2000 хойларга укчугаштарны агитквартиралар белеткээн.

Херээженнер чөвүлели болдуун ажылын план өзугаар, 17 агитквартираны дамчыштыр чорудуп турар. Парткомнун чон ортузунга кижизиилге ажылын чоруларда бир кол даяныр чери херээженнер чөвүлели бооп турар. СЭКП-нин XXV съездизинин материалдарын 17 бөлүмге өөренген. Бот-тывынгыр уран чүүлдүн концерттерин, тематиктиг кежээлерни арттырери бисте чаңчыл апарган. Ылаңгыя «Ие кижиге араганын хоразы», «Адалар кежээзи», «Мээн ачам», «Че-ве, кыстар» деп база өске-даа темалыг кежээлерни, ол ышкаш амданныг чемнер болгаш уран-шевер кылыглар делгелгелерин утка-шынарлыг, солун кылдыр эрттиргилээн.

Арагаже сундулугларны, ургуларының кижизидилгезинче сагын салбас, ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, корумчурум үрээр ада-иелерни херээженнер чөвүлелинге, агитквартиралар хуралынга доктаамал чугаалажып келген. Оон түүнелинде ындыг таарымча чок чоруктар бисте эвээжээн. Ындыгларның үчүдүнда чүгле үш өг-бүле артkан.

Эң эки чаагайжыттынган, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржир талазы-биле ажылды херээженнер чөвүлели калбартып турар. Ылаңгыя өг-бүле бүрүү огородтуг болур, бажыннар чанын, девискээрин чаагайжыдар, аная чечектерни тарыыр, ыыштарны олуртурун чедип алыр сорулганы салган.

Комсомольская кудумчузунда № 7, 8 болгаш Дүжүт кудумчузунда № 13 агитквартиралар (даргалары Саая Дензенмаа, Николай Сендаш, Саая Хаак) чон ортузунга хөй талалыг, идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Совхоз бүдүрүлгезинге болгаш хөй-ниити ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп турар херээженнер бисте эвээш эвес. Оларга Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутаты А. Монгушту, район Совединин депутаты Х. Хомушкуну, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнин эдилекчизи К. Саяны, механизаторлар Д. Очаны, К-С. Анчимааны, тудугжулар О. Долуманы, С. Ажыкмааны, херээженнер чөвүлелинин даргазы С. Кызыл-ооду болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Херээженнер чөвүлелинин ажылының дугайын парткомга ой-ойде чугаалажып, аная толаргай угланыышкынны берип турар. Чоруттунып турар хемчеглер улам-на солун, утка-шынарлыг, бедик дээштиг болзуп дээш ам-даа шулурту ажылдарны чорудары эргежок чугула.

Т. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозта партиом секретары.

Бистиң Биче-Тей суурда херээженнер чөвүлели болдунуң ажылын үениң негелдези-биле чорудуп, херээжен чон ортузунга чамдык политмассалыг ажылларны күштелдиргеп. Суурда 12 агитквартира аразында социалистиг чарыштыг. Агитквартира бүрүү бодунуң ажыл планын өзугаар ажылбүрү ажылдарны чорудуп турар. Бисте бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнериниң белеткели, херээженнер өөредилгеан доктаамал чоруп, бо талазы-биле байдал эвээжээн.

Агитквартираларны малчын коданнарга быжыглаан. Олар бо кыызын малчыннарга эки дузаны чедирип келгени-биле бистиң хойжу бригадавыстың коргүзүү бедик, чүс баш хойта онаштыр ниити бригада 86 хураганны камгалап алган.

Херээженнер чөвүлели чаа өгленгеннерге, төрүттүгеннерге холбаштырган кежээлерни, комсомолчу куданы эрттирип турары сөөлгү үеде солун апарган. Ол ышкаш клуб ажылдакчылары-биле кады «Кандыг кижини культурлуг дээрил?», «Авыралдыг ие», «Өг-буле бюджеди» дээш темалыг өске-даа кежээлерни, комчулга конференцияларын эрттиргилээн бис. Субботаларда агитквартиралар концерттер үндүрүп, кандыг-бир темага лекция, беседаны ыраан-ла кылыры чаңчыл болган.

Бо бүгү ажыл-херектериниң түүнелинде суурувуста корумчурум үрээр чоруктар эвээжээн. Улуг байырлалга тураскаатkан агитквартиралар аразынга уран-шевер ажылларның делгелгезин организастаан бис. Орта «Аян», «Чеҗээш», «Хаая» агитквартиралардың херээженнери типлекчи болган. Ол ышкаш агитквартиралар аразынга бот-тывынгыр уран чүүлдүн көрүлдезин, амданныг аъш-чемниң делгелгезин организастаапвыс солун болган. Бо талазы-биле «Хаая», «Аян», «Чадаган» агитквартиралар типлекчи болганнар.

Бистиң херээженнеривис совхоз бүдүрүлгезинин ажылбүрү ыдырында хаара туттунган, ниити ажыл-херекке төлептиг үлүүн киирип турар. Совхоз биргн кварталда күүнеге мал продуктуларын садарының планын ажыр күүсеткен, кыштаглаашкынны эки эрттирген.

Бистиң херээженнеривис ам бажың чанынга ногаа остүрүп, суурувусту улам культурлуг болдуурары-биле чаагайжыдыганы чорудуп турар.

Д. КҮЖҮГЕТ,
Биче-Тей суурда херээженнер чөвүлелинин даргазы.

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫ ДАМЧЫШТЫР

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Хемчик» совхозта «Хаая» агитквартиразының уран-шевер кылыглар бөлүмүнүң чамдык киржикчилериниң угуза-кааталга кылып олурары. (Алдаанда) Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң ыраажылары концерт үезинде.

Х. МОНГУШТУҢ фотолары.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫН ИЗИ-БИЛЕ

Хемчеглерни алган

Өвүр районнуң кино четкизиниң директору Мөнгүн-оол Донгактың Торгалыг, Чаа-Суур киноустановкаларын эргин, сургакчылаң чорааш, эвирик чоруурун, малчыннарга, бригадаларга, фермаларга кино көргүзер графикти сагыйын, үзүктелдирип турарын, ажылдакчыларга каржы, халаалыын кодээ бижикчи редакцияга бижээн. Ол ышкаш кино четкизиниң чаа чиик машиназын арагалап мунуп турарын база ол чагаада айытkан.

Оон ангыда, ол-ла районнуң Хандагайты суурда хлеб магазининин четпес ажылының дугайында база чагаа редакцияга келген.

Ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Совединин күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы Ч. Шулуу-Маадырның ол чагааларга хамаарыштыр харылааны:

Чагаада айытkан фактылар шын болган. Мөнгүн-оол Донгакты райкууском-га сагындырган, партия талазы-биле аная хемчег хүлээткен.

Хлеб магазининин садыгжылары үргүлчү солчуп, доктаамал ажылдавайн турганындан оочур улуг болуп, садын алыкчылар хөй үе-шагын чарыгдап турган. Ол ышкаш хлеб быжырар черниң хлебти сада бээр фактылары база бадыткаттынган.

Чагааны Өвүр райпозунуң баштаар черинге сайгарып, магазинин ажылын эвижадер хемчеглерни чугаалашкан. Хлебти магазинче үзүктел чок чедирери-биле база бир моторолларни быжыглаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Совединин күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы ол чагааларга хамаарыштыр ол чагааларга хамаарыштыр харылааны:

Чагаада айытkан фактылар шын болган. Мөнгүн-оол Донгакты райкууском-га сагындырган, партия талазы-биле аная хемчег хүлээткен.

Хлеб магазининин садыгжылары үргүлчү солчуп, доктаамал ажылдавайн турганындан оочур улуг болуп, садын алыкчылар хөй үе-шагын чарыгдап турган. Ол ышкаш хлеб быжырар черниң хлебти сада бээр фактылары база бадыткаттынган.

Чагааны Өвүр райпозунуң баштаар черинге сайгарып, магазинин ажылын эвижадер хемчеглерни чугаалашкан. Хлебти магазинче үзүктел чок чедирери-биле база бир моторолларни быжыглаан.

Дүвүренчиг медээ

ШИИТПИР ШЫН БЕ?

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа сүт-бараан фермазында 17 кижи ажылдап турар. Ферма болза амгы үениң төдевилели-биле туттунган чаа хевирнин кажааларлыг. Бусбиле чылыдар чылдыр тутkан. Иштики дерилгеан база-ла багай эвес. Механиктиг саалда аппараттыг. Ындыг турбуже, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уруу-биле саалда аппарады, чылыг дамчыдар батареядарның чамдыктары үрелген.

Саанчыларның санын эвээжеткеш, ипектерниң санын бир саанчыга онаштыр 50 чедир көвүдеткен. Ол хире ипекхол-биле саап шыдаттынар бе? Мал чеми бар, четчир. Кышкы саалда үезинде сүт бүдүрерин көвүдеир дээш күш-ажылды организастаарын эжижиткен турган болза, саан арбыдаар турган. 1976 чылдың бирги кварталында ферма бир ипекке онаштыр 214 кг сүт саган, а бо чылдың бирги кварталында 164 кг саган азы 50 кг эвээжеткен.

Хөй ипектерни саанчылар хол-биле саап четтикпейн турган. Ынчангаш сүт саалдазы кудулаан. Оон буруузун ферма ажылдакчыларынга онаан, 1600 кг сүтту саанчылардан төлеп ап турар. Бир кижиге-ле (саанчы, кадарчы, бызаа ажаакчызы болгаш өске-даа кижилерге) 64 кг, а ферма эргелекчизи Ондар Кара-ыска 86 кг сүттү төлөөр кылдыр онаагаш, зоотехник К. Кызыл оол биле учётчик М. Борбаанай оларга шиитпирин күүседир талазы-биле хемчег адырын даасkан.

Дудаан сүттү ферма ажылдакчыларының шалыңындан тыртып төлеттирер дугайында «Сүт-Хөл» совхозтуң директору А. Шаалының ат салган дужаалы-даа, совхозта профзвилелдиң ажылчын комитединиң доктаалы-даа чок. Сүт төлеттирер дугайында документиге совхозтуң код зоотехниги Монгуш Лайзаа март 1-де ат салган. Ынчангаш 17 кижиниң шалынындан салбыр бухгалтери Монгуш Данчык 1600 кг сүттүң өртээ 264 рубльди (кижи бүрүзүнден-не 15 рубль 50 копеекти, а Каракыстан 22 рубль 36 копеекти) тырткан. Ам-даа үш кижиниң шалынындан тыртары арткан.

Ол сүт өртээ дээш ажылдакчыларның чемелээшкининден учётчик М. Борбаанай түвексиңгеш, ажылындан үнгеш. Мындыг байдал кайчаш тургустунуп келгеним? План күүседизинге хамаарыштыр кол зоотехниктиң алган шиитпири чүүлдүг бе? Бо дугайын совхозтуң дирекциязы чүү деп бодап турарыл? Ферманың ажылчыннары бо айтырыгларны сонуургап турар.

Д. ХЕРТЕК.

ИДЕПКЕЙИ БЕДИИР

«Барлык» совхозта херээженнер чөвүлели Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседирче херээжен ажыл-ишчилерни мобилизастап, болдунуң ажылын өзөн идепкейжиткен.

План өзугаар чогаадыкчы солун ажыл-херектерни бистиң активчилеривис чон ортузунга организастап келген. Суурда уруглар албан черлериниң болгаш чонуң бажыңарының санитарлыг байдалын ай санында хынаан турар. Агитквартиралар ажыл-биле темалыг ажыл-бүрү кежээлерни, комчулга конференцияларын клубка болгаш чамдык агитквартираларга организастаан.

Чижээ, «Хаая» агитквартираның активчилери «Кандыг кижини кижилиттинген кижи дээрил?» деп кежээни клубка организастыг эрттирген. Аная хөй чон чыглын, идепкейлиг киришкен. «Арганың хоразы» деп лекцияны аная чонга номчаан.

Херээженнер чөвүлелинин кежигүннери чогаалчы М. Б. Бенин-Лопсаңның «Херээженниң чоргааралы» деп номунга комчулга конференциязын клубка организастыг, солун байдалга эрттиргеп.

Агитквартираларның чурттакчылары мал кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттиреринге улуг дузаны чедиргеп. Бижиктиг-Хаяның хойжуларынга дүүү тастаан хойларга кедирери-биле 2400 ажыг укчугаштарны даарап бергеп. «Сайзанак», «Малчын», «Хаая», «Мажалык» деп агитквартиралар бо ажылга ыр-де идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш Бижиктиг-Хаяның СБФ-зинге херээженнер чөвүлелинин кежигүннера боттары барып шефтеп, кажаа өдөө коптарып, бызаа кажааларын чугайлажып бергеп. Кышкы үеде малчыннарга өске-даа шефтөөшкиннерни агитквартиралар ажыл-биле организастаан.

Чижээ, «Малчын» деп агитквартира хойжу Датпааның коданыга ийи удаа, «Хаая» деп агитквартира суурда хаван фермазынга, төп шаңга шефтөөшкиннерни кылган. Бо бүгү ажылдарны организастаарына херээженнер чөвүлелинин кежигүннери кол рольду ойнаан.

Ол ышкаш арагалаар чоруткa удур профилактика ажылын доктаамал чорудуп келген бис. Оон түүнелинде үчётка турган 18 херээженнерден 8 кижи эмнеткен, амгы үеде күш-ажылда хаара туттунган.

Херээженнер чөвүлелинин хуралынга ясли-садик эргелекчилериниң, агитквартиралар даргаларының, пропагандистериниң информацияларын дыңнап турар. Херээженнер чөвүлелинго кирип турар хомудалдарны, билдириишкиннерни ой-шаанда сайгарын, оон боттуг түүнел үүлдүрерин чедип ап турар. Мооң мурнунда «Солнышко» деп уруглар садының ажылы суларап, оон повары каш хонукта ажыл шагы үзүп турган таварылга бар. Эргелекчизи шөлөлей бергениден оон санитарлыг деңнели база кудулап турган. Ол четпестерни чайладыры-биле садик эргелекчизиниң дыңнадының хуралга дыңнап, поварның дугайын шыңгыы сайгарып көрген бис.

Улуг Октябрьның 60 чыл болдур оюнга тураскаатkан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин бо чылдың февральда багай эвес эрттирдивис. «Малчын», «Отчугаш», «Хаая» деп агитквартиралар бирги, ийиги, үшкү черлерни эзлеп, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Агитквартираларда кочаалдер доктааткан хүннеринде эртип турган. Пропагандистерни колдуунда башкылар. Олар бо хүннерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайын, чурттуң иштиңде болуушкуннарны, партияның болгаш чазактың чугула доктаал-шиитпирлерин чурттакчыларга тайылбырлап берип турар. СЭКП обкомунуң IV пленумунуң материалдарыбиле база танышкан.

Бистиң ажылывыста шиитпирлезе чогуур чүүлдер амдаа хөй. Планда көрдүнген чамдык ажылдарывыс күүсеттинмес таварылгалар бар. Мурнакчылар-биле ужуражылга кежээзин, «Өг-буле байырлалы, ону канчаар эрттиреил?» деп темалыг кежээлерни эрттиреринин планназа-даа, ол эртизен. Чамдык агитквартираларның ажылы сөөлгү үеде кошкаан. Бо четпестерни чайладыр дээш моон соңгаар ажылдаар апаар бис.

С. МОҢГУШ,
«Барлык» совхозта херээженнер чөвүлелинин даргазы.

БУЛУТТАН БЕДИКТЕ ТУДУГ

КАБАРДИН-БАЛКАР АССР. Даляй деңнелиндеп 2000 метр бедик черде «Мукуланский» деп карьерни тудуп эгелээн. Ол болза Тырныаузтуң даг-металлургия комбинадының ажыглалга киирер тудуу болур. Аная руда сөөртүр гидротранспорттуг орукту, септелге мастерскаларын, энергия болгаш суг хандырылгазының тудугларын, амыдырал хандырылга корпузун, серилиг гаражты ажыглалга киирер ужурлуг.

Тырныаузтуң вольфрамын болгаш молибденин эстичел эвес болгаш тергиин быжыг кацнарны бүдүрүп алырынга даг-металлургия үлетпүрүнде калбаа-биле ажыглап турар.

Ийи муң метр бедикте күчүлүг механизмнер чер казар ажылды эгелей берген.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.
(СӨТА-ның фотохрониказы).

БАЙЛАК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Онгу беш чылдың иннги чылында Каа-Хем районуң кедээ ажыл-агыйының ажылышчылери чер ажылының культуразын белдилп, оон дүжүдүн элбедир талазы-биле боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Гектар бүрүзүнден ортумаа-биле тараа культураларының —11.6, картофельдин—100, погааның 140 центнер дүжүдүн өстүрүп алырын хүлээнген. Тараның пинти чылдалын районга 45 муң тонна ажыр бүдүрерин көрген. Районуң ажыл-агыйлары күрүнеге 15 муң тонна тараны садарын хүлээнген.

Районда бар турар суггарыдга системаларын долузуу-биле ажытлаар, 2000 га черге баштайгы суггарылганы чорудар. Тараның дүжүдүн белдилери-биле шөлдерге 40 муң тонна органиктиг чемнитчидилгени болгаш 3 муң тонна минералдыг чемнитчидилгени сөөртүп төгер.

Районуң колхозтары болгаш совхозтары часкы хову ажылдарынга бо чылын багай эвес белеткелдиг ужурашкан. «Октябрьның 30 чыл ою», «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарының үрезинин 100 хуу концициялыг болган. Эрткен чылдарга бодаарга, районда техника септелгезиниң шынары элээн экижээн. Ылангыя «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарда септелге шыкары эки болуп турар.

Часкы хову ажылы — аң-не чугула ажыл-агыйжы кампания болур. «Часкы хүн — чылды чемгерер» деп үлегер чугаа бар. Бо ажылдың чугулаын барымдаалап көргеш, районуң чер-чер Советтери часкы хову ажылдарын ыыска хуусаада бедик агротехниктиг деннелге эрттирер дээш эвээш эвес ажылдарны чорудуп турган.

Район Совединиң күүсекчи комитеди часкы хову ажылдары эгелээрининг мурнунда районуң механизаторларының слёдун эрттирген. Ол слётка часкы хову ажылдарының үезинде механизаторларның сорулгазын чугаалашкан болгаш боттарының ажылының дуржулгазын солушкан. Эрткен чылдагы чер ажылының мурнакчыларымга, социалистиг чарыштың тиилекчилеринге күүсек демдектерин тыпсын. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң хүндүлед бижиктерин база акша шаннадларын тывыскан.

Колхоз, совхоз бүрүзүнге механизаторларның хуралын база эрттирип, оларга часкы хову ажылдарының ажыл планнарын таныжып, социалистиг чарыштың негелделерин бадылаан, механизаторлар боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Районуң механизаторлары бо чылын шык базырыышкынын организастыг чоруткан. Ажыл-агыйларның хөй иуруузу шык базырылгазын 5—6 ажыл хүнеринде чоруткан. Районуң ажыл-агыйларында техника ажыглалы часкы үеде элээн экижээн. Ажыл-агый бүрүзүнде техниктиг дуза чедирер мастер-адакчилер звеноларын тургускан.

Бо чылдың агаар-бойдузунун таарымча чок байдалын өөренип көргеш, тараа культураларының чаштырылгазын тодарадыры-биле колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, агрономнарның, инженерлерниң киржилгези-биле тускай хуралды эрттирген. Ол хуралга зоналар аайы-биле тараа чажарының хуусаазын дугуржуп, часкы хову ажылының баштайгы хүнеринде ылерен турган четпестерин чайладыр талазы-биле дуржулга солушкан.

Часкы хову ажылының шынары куду болуп турар черлерин ол хуралга шынгыы шүгүмчүлээн. «Бүрен» совхозка шык базырыышкыны оожум чорун, черин эки сайыратпайн турары ылерээн. Оон хараазы-биле илиртээн чамдык черлериниң шынары куду болган. Хемчиктиг механизаторларга чунар-бажың белен эвес. Шанда эртken, чылгы тараалар ишиг үреллери чоруктар бар. Бо талазы-биле совхозтуң кед агроному И. Верменов ээ-харыысалга чок ажылдап турган. Ол ышкаш тараа чаштырар чамдык сеялкалар белен эвес совхозтуң К-700 трактор-биле чер чарын турган чамдык трактористери черин кыдыра аңдарын турган факт бар.

Районуң механизаторлары тараа культураларының чаштырылгазынче май байырладының сөөлүнде киргеп. Часкы хову ажылдарын «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтар болгаш «Ленинчи орук» совхоз организастыг чоруткан. «Тиилелге» колхозтуң механизаторларының күш-ажылын эки организастаан. Социалистиг чарыш калбарган. Чаштырыкчылардан В. Морозовтуң звеносу тергиндээн. Олар хүн бүрүде бүдүн чартык норманы күүсеедип келген. ДТ-75 трактор-биле тараа чаштырып турар Сергей Оюн олардан база чыда калбаан.

«Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары тараа чаштырылгазын май 17—18 хүннеринде дооскан. Хову турлаанда бүгү талазы-биле таарымчалыг байдалды тургускан. К-700 деп трактор-биле тараа чаштырын турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты М. Ситников хүнде 60 га черге тараа чаштырар турган, 75—80 га черге чаштырып турган. В. Двоеглазов, В. Ыйлан оон база-ла чыда калбайн, бүдүн чартык нормаларны күүседип келген.

Ол ышкаш районуң өскедаа колхозтарында болган совхозтарында ак сеткилдиг мурнакчы, шалыпкын ажылдап турар механизаторлар кончуг хөй. «Бурунгаар» совхозта ДТ-75 деп трактор-биле тараа чаштырып турар Богдан Ондар, Виктор Никитин олар хүн бүрүде норманы үргүлчү ажыр күүседип, совхозтуң мурнакчылары болуп турар. Совхозтуң хову турлаанда механизаторларга таарымчалыг байдалды тургускан. Механизаторларының чүрттан турар общежитиези арыг-силиг, чунар-бажың доктаамал ажылдап турар.

Районуң тараажылары тараа культураларының чаштырылгазын май 20—22-де дооскан. Чер ажылының дүжүдүн бедилери-биле амга чедир районда 2 муң ажыг тонна минералдыг чемнитчидилгени шөлдерже төккен.

Часкы хову ажылында четпестерин ыыттавайн эртип болбас. «Октябрь 30 чыды» колхозта Салчак Бичик бригадирлээн хову бригадазының механизаторлары ажылче кончуг орай үнүп турар. Бригадир боду кежээ чана бээр. Ол ышкаш «Кызыл тук» совхозтуң Бүренде мал чеми белетнээр бригадазында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Кывар-чаар материалдар-биле бригада четче хандыртынмааны-биле ажылче орайтан үнүп турар. Чамдык механизаторлар арагалап алгаш, ажылче үнмейн турган. Оларга Шоома болгаш Шегилдей оларны хамаарыштырын болур. «Бүрен» совхозта чамдык участоктарны чажыллага эки ажылдап кылбаан ужурудан, чашкан тараа чер ыырында коступ чыткылаар турган.

«Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Бурунгаар» совхозтарның удуртукчулары болгаш кол агрономнары ажыл-агыйжы эвес чоруун көргүзүп, дыка хөй мал чеми тараалары шаңнарга чыдыткан. Чамдык ажыл-агыйларда кол специалистер хову турлаанга хаая барып турар. Орта «Бурунгаар» совхозта кол инженер Станкинин кинрип болур. Чамдык ажыл-агыйларда улуг күштүг К-700 деп тракторларны чангыс эдлчегде ажыглап турарывыс кончуг буруу.

Картофель болгаш погаа бүдүрерин көвүдедир хемчеглер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң хуралынга бистин районну дыңнаан. Бо талазы-биле улуг шүгүмчүлелге таварышкан бис. Четпестерни чайладыр дээш районда чамдык ажылдарны чоруткан. Эрткен чылга бодаарга районда картофель тарылгазының планы дыка өскен. «Ленинчи орук» совхоз болгаш «Октябрь 30 чыды» колхозту картофель өстүрер кылдыр тускайжыткан.

Ол культураны суттаттыг черлерге колдады олурту турар. Районда суттаттыг черлерни чазын суггарар талазы-биле ажыл эртken чылдан аки боон турар. Чоокку үеге чедир районда 1000 ажыг гектар чер суггартынган болгаш ол ажыл үргүлчүлеп турар. Колхозтарда, совхозтарда суггатчылар звеноларын четчелээн, оларның суггаалдалыг семинарын эрттиргеп.

Районуң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң амты үеде чугула сорулгазы болза, соңгулдаларга бүгү талалыг белеткенмишаан, ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүн ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринче күжениишкиниг үглап баштаары болур. Оон бир чугула келээ болза, часкы хову ажылдарын агротехниктиг бедик деннелге организастыг доозарын, чер ажылының культуразын улам бедидерин, бүгү тарылгаларның чайгы ажаалдазын, дүжүт ажаан алыышкынын үлегерлиг чорударын хандырган, черден эң элбек нежиктиг алыры, оон-биле Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткууру болур.

К. ОЧУР-ООЛ,
Каа-Хем райкүүсөм даргазы.

Чугаалажып тур бис

«Тиилелге» совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Янчаттың черин чөп ажыглаар дугайында айтырыгны көдүргенин «Шын» солунга парлаанын ажок чөптүг деп санап турар бис. Чер ажыглалында мурнуудан бээр тургустунган практика-биле чамдык частырыгларның харазыдан Тыванын девискээринде хөрөөнү үрелии, дүжүктүрү кудулаан черлер көвүдээн. Черни шын эвес, нам чок ажылдап кылганынан хатка болгаш сутта хөрөөнүн алыскан шөлдер республикада 345 муң га, оон иштинде тарылга шөлү 185,7 муң га четкен. Ындыг шөлдерни тарылгага таарыштыр ажылдап кылырынын, хөрөөнүн катап тургузарының айтырыы чидии-биле тургустунуп келген. Чүге дээе, тарылга шөлдерни моон ынай калбартып, чаа черлерни ажыглалга киирериниг аргалары эвээжээн.

Тываның кедээ ажыл-агыйының Дуржулга станциязына сөөлгү он чылдарын дургузунда хөрөөнүң хаигалаарының арганарын тарылга эдлечештирилгениин, хөрөөнүн хатка алзырын, кургаарын болдурбазының хемчеглери-биле кады боттандырын келген.

Чер аңдарыдгазының аңгыдыгы болгаш ужурлуг болгаш ойнаар-даа ужурлуг деп коммунистер кезээде медеглеп келген. Ынчалзажок капитал күштериниң туруштарын чуртка катап тургузарының база революстуг чаалап алыышкыннарны уауткаарының политиказын, антикоммунистиг политиканы барыын үеелдиглер-биле эвилелдежириниң политиказын чорутпушаан, соцпартия ол чогумчалыг ролюн ойнап, шылавас апаар дээрзин коммунистер оон-биле кады доктаамал демдеглеп турарлар деп, ПКП-ниң Чингине секретары Алваро Куньял Лиссабонга болган массалыг митингге медеглээн. Компартияга хөренгилер чыырының талазы-биле чедиишкиниг эртken кампания ол митинг-биле дооскан.

Португали демократиянын хөгжүлдезинге соцпартия чогумчалыг рольду ойнап болур

Хөделиишкиннерниң чаңгыс эвинче кыйгырыг

ЛИССАБОН. (СЭТА). Соцпартиянын чазаанын ажылчыннарга болгаш ченга улур амгы политиказын коммунистер шиитпирлии-биле шүгүмчүлеп турар. Ынчалзажок олар оон-биле кады соцпартиянын чазаанын бөйлап дүжеринге база соцпартиянын киржилгези-биле азы оон киржилгези чокка-даа Португалияга ажыы-биле реаксылыг чазактын тургустунарынга португали демократия соңуургал чок дээрзин онзалап демдеглеп турарлар деп, ПКП-ниң Чингине секретары Алваро Куньял Лиссабонга болган массалыг митингге медеглээн. Компартияга хөренгилер чыырының талазы-биле чедиишкиниг эртken кампания ол митинг-биле дооскан.

Португали демократиянын хөгжүлдезинге соцпартия чогумчалыг рольду ойнап болур деп Делегейниң ленинчи шаңналының лауреаты, генерал Пьер Пуйяд мынча деп медеглээн: Делегейниң ийнги дайынының чылдарында совет болган француз улустар иинти дайынга — гитлержи фашизмге удур кады тулчуп чорааннар. Барыын европейжи чурттарының улустарының, оон иштинде француз улустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун Совет Эвилели, совет улус кончуг улуг когаралдарны үндүрүп турган, камгалап алганын французтар кезааде өөрүп четтиришкиниг-биле сактып чоруур. Чепсекти дүжүреринин база чуртар болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазының хөрөө болза амгы үеде кончуг улуг чугула сорулга болур дээр дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелин француз хой-иинти детким турар деп, Марсель хоорайда инженер Роже Барт чугаалаан. Чепсекти эдлере бүдүрериниң бүгү аар-бергези делегейниң улустарынга онаашкан, ынчангаш Л. И. Брежневтиң медеглээн ышкаш, чепсекти дүжүреринин айтырыы амгы үеде бүгү кижи төрелгетениң келир үезинге бирги чергенин ужур-дузалыг болу берген. Тайбынның француз талалакчылары бистер бистиң чурттарывыстың аразында кады ажылдажылганы калбартырынга, бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү делегейге тайбынны база айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү күүженишкиниг-биле сактып чоруур бис.

Француз парлалгада Л. И. Брежневтиң чугаазын калбаа-биле, ең-не көскү черлерде парлаан. Чепсекти эдлере бүдүрериниг удур углапган тодаргай саналдарны Л. И. Брежнев база катап идип үндүрген деп, француз коммунистериң органы «Юманите» онзалап демдеглээн. Стратегиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында дугуржулгага хамаарыштыр АКШ-тың туружун ол шүгүмчүлээн болгаш шериг чепсээн ковүдедирин кызыгаарлаарынга салыышкынны киирериниг Франциянын ол кыйгырган. Бүгү улустарның үндезин сорулгазы болза чепсекти эдлере бүдүрерин соксадыры болур.

Франция биле Совет Эвилелиниң аразында эки харылзааларны улам ынай хөгжүдериниң дугайында Л. И. Брежневтиң сестери Франциянын улузунуң калбак детким-чезин алган болгаш ону «чугула ужур-дузалыг» деп, «Фигаро» солун адаан.

«Чепсекти эдлере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглерни эн чорударынга ССРЭ белен» деп эгелит чүүлү «Орор» солун парлаан болгаш Л. И. Брежневтиң демдеглээни ышкаш, АКШ-тың туружу «чаңгыс талалыг артык күштү алырынче угланган» деп ында бижээн.

Белградка ам болур ужуражыышкын «Хельсинкиниң ёзузунун» уламчылалы болгаш хөгжүлдезин болур дээрзинге идегелли СЭКП ТК-ның Чингине секретары илереткен деп, «Матин да Пари» бижээн.

делегей бо хүннерде

тайылбырлал

болуушкуннар

ФРАНЦИЯДА УЛУГ СОНУУРГАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң совет болгаш француз телевидение дамчыштыр чугаазын француз хой-иинти улуг кичээнгей болгаш соңуургал-биле уткаан.

Францияның болгаш Совет Эвилелинин улустарының чаңчыл болган найыралдыг харылзааларының амгы байдалынга болгаш оон улам ынай хөгжүлдезинин перспективаларынга СЭКП ТК-ның Чингине секретарының берген үнелээшкини аная улуг сеткил ханыышкынын болдурган. Бүгү улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга үндезин сорулга болза чепсекти эдлере бүдүрерин соксадыры болур дээрзинин дугайында Л. И. Брежневтиң сестери ханы кичээнгейни база хаара туткан.

«Франция — ССРЭ» иинтиелдин күүсекчи президентизи Ги Дессон мынча деп медеглээн: Француз-совет харылзааларга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин берген бедик үнелээшкини Совет Эвилели-биле чаңчыл болган найырал болгаш кады ажылдажылга Франциянын национал хамаарышпас чоруун хандырарының, бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының магадылаалы болганда француз хой-иинтизи ол сорук киирген.

Чепсекти дүжүреринин айтырыы болза амгы үеде кижи төрелгетениин мурнунда туруп турар бирги чергенин сорулгаларының бирээзи болур деп. Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол бодалга француз хой-иинти каттыжып турар. Болунуп национал съездизин чоокта чаа эрттирген «Франция — ССРЭ» иинтилел чепсекти дүжүреринин хөрөөнге, Европа динке болгаш оон дашкаар тайбынны, айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү талабиле дузалаар деп болунуп шиитпирлиин бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретарының Францияже ам болур деп турар аян-чоруунга бис чүректиг ханыыдан байыр чедирип, мурнунда боон турганы ышкаш, дээди деннелге француз-совет чугаалажыышкыннар бистиң чурттарывыстың кады ажылдажылгазын калбартырынга болгаш ханыладырынга чаа чада, делегей байдалын экижидерингe, Европага база бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга бурунгаар базым болур деп идегелли илередин тур бис.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң телевидение дамчыштыр францзтарга чугаазы болза Совет Эвилели биле Франциянын аразында эки харылзааларның хереченги болур деп, «Франция — ССРЭ» иинтилеллин президент чөвүделинин кежигүнү, социалистиг партиянын национал секретары Клод Эстье медеглээн. Л. И. Брежневтин ам болур аян-чоруунун үеинде француз-совет кады ажылдажылганы улам ынай ханыладырынга болгаш калбартырынга, француз-совет чугаалажыышкыннар Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының маңаа турары чепсекти кызыгаарлаарының талазы-биле чаа инициативаларга чедирингe идеген турар бис. Бистиң чурттарывыстың аразында эки харылзаалар болгаш чөпшээрежилге делегей байдалынга чаагай салдарны чедирип турар болгаш Европага база бүгү делегейге тайбынны, айыыл чок чорукту быжыглаар арганы берип турар.

«Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» деп Делегейниң ленинчи шаңналының лауреаты, генерал Пьер Пуйяд мынча деп медеглээн: Делегейниң ийнги дайынының чылдарында совет болгаш француз улустар иинти дайынга — гитлержи фашизмге удур кады тулчуп чорааннар. Барыын европейжи чурттарының улустарының, оон иштинде француз улустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун Совет Эвилели, совет улус кончуг улуг когаралдарны үндүрүп турган, камгалап алганын французтар кезааде өөрүп четтиришкиниг-биле сактып чоруур. Чепсекти дүжүреринин база чуртар болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазының хөрөө болза амгы үеде кончуг улуг чугула сорулга болур дээр дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелин француз хой-иинти детким турар деп, Марсель хоорайда инженер Роже Барт чугаалаан. Чепсекти эдлере бүдүрериниң бүгү аар-бергези делегейниң улустарынга онаашкан, ынчангаш Л. И. Брежневтиң медеглээн ышкаш, чепсекти дүжүреринин айтырыы амгы үеде бүгү кижи төрелгетениң келир үезинге бирги чергенин ужур-дузалыг болу берген. Тайбынның француз талалакчылары бистер бистиң чурттарывыстың аразында кады ажылдажылганы калбартырынга, бүгү делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү делегейге тайбынны база айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү күүженишкиниг-биле сактып чоруур бис.

Француз парлалгада Л. И. Брежневтиң чугаазын калбаа-биле, ең-не көскү черлерде парлаан. Чепсекти эдлере бүдүрериниг удур углапган тодаргай саналдарны Л. И. Брежнев база катап идип үндүрген деп, француз коммунистериң органы «Юманите» онзалап демдеглээн. Стратегиг чепсекти кызыгаарлаар дугайында дугуржулгага хамаарыштыр АКШ-тың туружун ол шүгүмчүлээн болгаш шериг чепсээн ковүдедирин кызыгаарлаарынга салыышкынны киирериниг Франциянын ол кыйгырган. Бүгү улустарның үндезин сорулгазы болза чепсекти эдлере бүдүрерин соксадыры болур.

Франция биле Совет Эвилелиниң аразында эки харылзааларны улам ынай хөгжүдериниң дугайында Л. И. Брежневтиң сестери Франциянын улузунуң калбак детким-чезин алган болгаш ону «чугула ужур-дузалыг» деп, «Фигаро» солун адаан.

«Чепсекти эдлере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглерни эн чорударынга ССРЭ белен» деп эгелит чүүлү «Орор» солун парлаан болгаш Л. И. Брежневтиң демдеглээни ышкаш, АКШ-тың туружу «чаңгыс талалыг артык күштү алырынче угланган» деп ында бижээн.

Белградка ам болур ужуражыышкын «Хельсинкиниң ёзузунун» уламчылалы болгаш хөгжүлдезин болур дээрзинге идегелли СЭКП ТК-ның Чингине секретары илереткен деп, «Матин да Пари» бижээн.

СУОМИ ЧЕРДЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Премьер-министри Фам Ван Донгтуң Финляндияга албанның аянчоруу май 31-де дооскан. Ол-чорук үезинде Фам Ван Донгту Финлянд Республиканың президентизи У. К. Кекконен хүлээн алган. Вьетнам-финлянд харылзааларны хөгжүдеринге, а ол ышкаш делегейниң элээн каш айтырыгларын чугаалажып көөрүнге тураскадаткан чугаалажыышкыннар болган.

Парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, ВСР-ниң чазаанын баштыңы чурттун иштики экономиктиг байдалдарының айтырыгларынга, а ол ышкаш өске күүлелер-биле социалистиг Вьетнамның харылзааларынга доктааган.

Вьетнамның экономиктиг амыыралында чамдык бергелер чурттуң соңгу болгаш мурнуу чугуде- ийлы-бүрү экономиктиг системаларының бары-биле холбашкан. Чурттуң соңгу талалынга экономика социалистиг системаның үндезининге хөгжүп турган, а мурнуу чүкке колониализм тергиндеп турган. Ынчалзаже вьетнам улус чаңгыс аай болганда ол айтырыгны эң чоокку келир үеде шиитпирлээр.

Делегейниң хой санныг чурттары-биле Вьетнам эки харылзааларлыг деп, ВСР-ниң чазаанын премьер-министри демдеглээн.

АКШ-биле харылзааларга хамаарыштыр чүве чугаалаан. Вьетнамга дайынның чедирген когаралдарын АКШ дуглаар болгаш экономиктиг дузаны көргүзер ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Дайын үезинде Вьетнамга болгаш амгы үеде аная коргүзүп турар дузалы дээш фин улуска өөрүп четтиргенин Фам Ван Донг илереткен, а ол ышкаш Финляндия биле ВСР-ниң аразында кады ажылдажылга калбак болгаш хой талалыг болур дээрзинге бүзүрелди илереткен.

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). ВСР-ниң чазаанын Премьер-министри май 31-де Данияда албанның аян-чоруун кылып чеде берген.

Хоралакчы организацияны илереткен

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Египет хоралакчы болукту Ливияның айыыл чок чорук органнары илереткен. Ливияның девискээринге хоралакчы үүлгедиишкиннерин чорудар, ылангыя мусудман күүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң аная болган конференциязының үезинде Улус ордузунга чазылдырыышкынны боттандырар сорулганы ол болук салып турган.

Болуктуң кежигүнери сес кижи ийлы-бүрү үеларде египет ажылчыннар болуп чаштының алган, Ливияның девискээринче эртип киирип келген. Оларны боо-чепсек-биле болгаш частыр үүлдер-биле хандырган турган. Ливияның АНАР агентилелиниң дыңнадып турарындан алырга, ол болуктуң кежигүннери Александрийга египет тускай албанныг-офицерлериниң удуртулгазы-биле болеткел эрткенин олар ястелге үеанде өөзөн.

Аяа холбаштыр ливия парлалганың бижин турары болза: Ливияда деннилелиг ёзу-чуруумну дүжүр оптаар даан болдунуң чүткүүнде египет удуртулга кем-херек үүлгедиринге чедир кандыг-даа аргаларны ажылдаарындан чалдаамайн турар. ЕАР-ның удуртулгазы Ливияда турун турар египет специалистерни ажылдавышаан, египет болгаш ливия улустарының аразында харылзааларга өөскөнеежиишкиниг база бүзүрешпес чорукту нептердип турар.

Англияда чурттуң «Ниити рынонтан» үнери дээш демисел уламчылазышаан. Ол чорук Европаның экономиктиг ниитилежилгезинин чурттарында амыдыралга херек бараанналрның үнезинин өскени-биле болу берген. Европейжи ниитилежилгениң комиссияларының сан-медээлерин ёзугаар алырга, 1976 чылдың март айдан 1977 чылдың мартка чедир ЕЭН-ниң чурттарында өртентер ортумаа-биле 11 ажыг хуу өскен. Көдээ ажыл-агыйда аар-бергe байдал тургустунган. Эрткен чылын албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, Англияда көдээ ажыл-агыйның продуциязының будүрүлгези 10 хуу кызырылган. Оон-биле кады көдээ ажыл-агый фермерлериниң санының кызырлыры үргүлчүлеп-шаан. Чүгле 1976 чылда 2 муң фермер хоозурап ядаран.

ЧУРУКТА: Англияның «Ниити рынонтан» үнерин англи фермерлериниң неген турары.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ХӨРЗҮНҮ ҮРЕЛГЕН ЧЕРЛЕРНИ БАЗА АЖЫГЛААР

ацы аргаларының дүжүтке салдарын элээн каш чылдарда дуржулгага шенеп көрген. Чазын чаштыр «Саратовская-29» деп кызыл-тастын үш ортумак дүжүдү черин шуут аңдарар аңдазын-биле ларган шөлге гектардан 7,4 центнер, аңдарбайн чардырар аңдазын-биле (Мальцевтиң аңдазынын-биле) белеткээн шөлдерге — 7,7 цент. үлүүредир чардырган (КПГ-250 плоскорез-биле) дөлдерге — 8,5 цент. болган. Чыл бүрүде дүжүттүн немелде өзүлдеин 0,5-тен 2,9 цент. чедип турган. Аңдарган черге көөрде үлүүредир чардырган черден дүжүт ортумаа-биле 1 гадан 1,4 центнер хөй болган. Ол даарге, үлүүредип чардырганындан хөрөөнүн үрелири эвээш, хатка, сутта алыспас боон, шыктын эки кадагалаттынарындан хамааржып турары ол.

Тываның хову черлериниде хөрөөнүн хатка алзырынга удур кыска хуусалыг тарылга эдлечештирилгезин кештерелгей ажыглан турар.

Тарылга эдлечештирилгезиниң аңгыс — кызыл-тас — кызыл-тас кылдыр ажыглалының үезинде аңгыс аңдарылгазының эң таарымчалыг үези чай төнүүзүнүн хөй суттур чаъстыг үези — июль-август айлар болур. Ынчан үлүүредир аңдазын-биле 14 сантиметр чедир ханы чардырары таарымчалыг. А күскү аңдарылга үезинде 18-20 сантиметр чедир ханы чардырары чугула. Май-июнь айларын каан үезинде чер чардырылгазын 10-12 сантиметрдей ханылаткан ажыы чок.

Хөрөүнүн үрелиишкиннерге удур ажыктыг хемчеглерни бирээзинге аңгыстарга үүш бадыткады бар. Фосфорлуг чемнитчидилгелерни ковүдеткен тудум од коргүзүлер база бедик болган. Азот биле фосфорнуң хемчээлин деп кылдыр чаштырганы эң эки коргүзүлерге чедиргеп. Чемнитчидилгелерни хөйнү төгерге шиигээттиигир азоттун хөрөүнде хемчээлин 100 грамм хөрөүнге 1,0 миллиграммдан 30 миллиграмм, а фосфорну — 1,7 миллиграммдан 5,0 миллиграмм чедиргеп. Азоттуг болгаш фосфорлуг чемнитчидилгелер чазын чажар кызыл-тастың дүжүдүн гектардан 1—1,4 центнер ковүдеткен. Оларны 1,5:1,5 болгаш 2,25:2,25 хамаарылгалыг кылдыр чаштыраргa немелде дүжүт гектардан 3,0 болгаш 4,6 центнер четкен.

Чемнитчидилгелер тараны чазгайжыдып, оон кылагарын экижидип, клейковина, протеин ышкаш бүдүмелдерни хуузун ковүдедип турар.

Хөрөүнү баксыраан черлерни таарымчалыг кылдыр ажылдап кылып, суггарылганы, чемнитчидилгелерни чөптүт ажыглап, хөрөүнүн хатка, сутта алыспас хемчеглерниң чогуур дурумнерин барымдаалап тургаш, тарыыр болза, албек дүжүттү алырының барымдаазы бар.

В. НАЗЫН-ООЛ, Дуржулга станциязының директорунун эртем талазы-биле оралакчызы,

О. НАЗЫН-ООЛ, биология эртемнериниң кандидады, Дуржулга станциязының агрохимия киллизиниң улуг эртем ажылдакчызы,

В. ГРИГОРЬЕВ, Дуржулга станциязының хөрзүн камгалалының киллизиниң улуг эртем ажылдакчызы.

МЕДЭЭЛЕР

СОЛУН ДЕЛГЕЛГЕ

Чоокта чаа Барыын-Хемчиктиң хөрөөженнериниң урап-шевер ажылдарының делгелгезин организаастан эрттирген. Анаа түс-түс хөрөөженнер болгаш ураншеверлериниң бөлүмнери янзы-бүрү аргаан, чаазан, чураан үүлдериң эккелгеп. Пинтиан-биле делгелгеге 236 хөрөөженнер киржип, 400 ажыг кылыгларны киргген.

Делгелгеге Дөн-Терезин, Аксы-Барлык суурларның болгаш Ак-Довурак хоорайның хөрөөженнери эки белеткенин, хой солун үүлдерин делгээн. Ол ышкаш «Барлык» совхозта, Аянгатыда «Шеңне» аттыг агитквартираларның ураншеверлер бөлүмериниң ажылын чоп сонуургаан.

Делгелгениң түнелинде пинтиан-биле бирги черни Дөн-Терезин суурнуң хөрөөженнер чөвүлели (даргазы Саая Биче-Уруг), пинтизин Ак-Довуракты (даргазы Лина Саая), үшкү черлерни Аксы-Барлык, Шекпээрнин хөрөөженнер чөвүлелдери алгылаан.

Делгелгеге идепкейлиг киришкен үжеп ажыг хөрөөженнерни өртектиг белектер-биле шаңнаан.

ХООРАЙНЫ УЛАМ АЯН КИИРЕР

Ак-Довуракты Культура ордузунга чоокта чаа хоорайның хөрөөженнериниң хуралы болган. Хоорайга ногаа болгаш чечек өстүреринің дугайында анаа хөрөөженнер дугуржуп, чугаалашкан. Коллективтиг ногаа өстүрер талазы-биле эки тура пинтилели тургуетунган, оон чөвүлелин даргазын соңгаан. 60 гектар черни коллективтиг ногаа өстүреринге немей чопшээреп бергеп.

Бо чылын Ак-Довуракка «ногаан курлавыр» организаастаар. Оон сорулгазы болза чечек өстүреринге сонуургалдыларга бүгү талалыг дуза чедирери, чурталга болгаш хой-пинти черлерни чечектер-биле шимээри болур. Кол чүве болза ону бүгү пинтиин хөрөө болдурары. Чечектер өстүрер күзелдиглерге олариың үрезиннери болгаш өзүмнерин хоорайның ногаа өстүрер черн халас бээр.

Ак-довуракчылар хоорайын чечек-биле сагланнадыр каастаар дээш ажылдап киринкеп.

М. ХОЮГ-ООЛ.

МААДЫР-ИЕЛЕРГЕ ТУРАСКААТКАН

Ол кежээ ыраккы Тапсы-Аксында кодээ Культура бажыңын суурнуң чурттакчылары долдур олурупкан. Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунда маадыр-пелерге тураскааткан кежээниң эгелээни ол. Анаа он үш маадыр-не киришкен. Оларның арызында күш-ажылдың хоочубнары 70 хаа чеде берген Хертек Хорлуу болгаш өске-даа пелер бар. Чижээ. Хертек Шомбүлек, Хертек Долчут оларны чоргаарал-биле адап болур. Оларның өстүрүп, кижизидип каан ооллары, кыстары Тываның ацгы-аңгы булуңнарында төлептиг ажылдап чоруурлар.

Суурда эң улуг пазылыг кижилериниң бирээзи маадыр-не Хертек Хорлуунуң сактышкын чугаалары дыка солун болган. Колхозта хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы Хертек Сырга, ында кодээ Советтиң күүсү-комунун даргазы Сарыг-Доңгак, уруглар садының эргелекчизи Хертек Аңгыр кежээге чүве чугаалаан, маадыр-пелерге байыр чедирип, ажыл-ишке улуг чедишкиннерни, амыдырал-чуртталгага чаагай аас-кежиктиг оларга күзээшнер. Маадыр-пелерге мактал бижиктерни, өртектиг белектерни тывыскан.

Ол кежээге холбаштыр Культура бажыңына хөрөөженнерниң аргын, даараан уран-шевер кылыгларының делгелгезин организаастаан.

Х. САМДАНЧАП.

КҮШ-АЖЫЛГА КИЖИЗИДИЛГЕ

Ада-иелерге

Кижиниң амыдыралында күш-ажылдың ролүн болгаш күш-ажылга кижиниң хамаарылгазын бичии уруглар өг-бүледен эки өөренип, билип алырлар. Бистиң совет өг-бүле бүрүзү эртенги хүннү күш-ажыл-биле уткып ап турар. Тыва улустуң чугаазында эртен эрте турган кижи өзерлиг аът тывар дижир болгай. Адаие уругларын эртен эрте турар болгаш ада-иезиниң ажылынга дузалажыр кылдыр чиик, сергек кылдыр чаңчыктырып каан болза, күш-ажыл уруглларга кеззеде өөрүшкү кылдыр көстүр.

Ада-ие күш-ажылга хандыкшыл чок, ону аар чүктешки кылдыр көөр болза, ажы-төл база оон үлегер алыр. Ажылды чүгле ажык алыр хөөн-биле көөр болзувусса, бичии уруглар база ону шак ынчаар биле берип чадавас. Күш-ажылды кылып турар кижи өскениң ажылын хүндүлээр, ону үнелеп билир болур. Бичии уругларны база шак ындыг бодал-биле бичиилиндеп-не ажылга чаңчыктырып өөредири чугула.

Бистиң Теве-Хаа суурда совхозтуң ажыл-ижинге идепкейлиг киржип турар өг-бүлелер хөй. Чангыс чижек. Дажы-Суу болгаш Чульдум Тюлюштериниң ажы-төлү хөй улус. Бо ада-ие суурнуң хөй-ниити ажылынга болгаш күш-ажылга-даа кеззеде мурнакчы. Ам оларның пазы-хары дөгээн. Тюлюш Дажы-Суу яслиге поварлап шаг болган. Ол ам пенсияда. Тюлюш Чүлдүм совхозта мурнакчы тракторист. Тюлюштерниң ооллары — Маңнай-оол биле Бирлей-оол — чолаачылар. Уруу Динзенмаа совхозта бухгалтер. Бичии уруглары школада өөренип турар. Бо өг-бүледе күш-ажылга кижизидилге кончуг эки тургустунган.

Ажылгыр, кежээ өг-бүледериниң уруглары черле топтуг, кежээ, дыцнангыр болур. Чамдык ада-иелер уругларын төлептиг кижизидерин бодавас, харын боттары-ла багай үлегер-чижек бооп турарының чижектерин база айтып болур. Ол-ла Теве-Хаа суурда Монгуш Сенди деп аныак ие бар. Ол уругларын хайгаараарынче кандыг-даа кичээнгей салбас. Ажылдаан акшазын арагага чарыпкаш, боду уругларын өөн катташ, чиде бээр. Ону кандыг харыысалга, үлегер-чижек дээр боор.

Чамдык өг-бүлелер дыштаныр хүн мурнуида бажың иштиниң ашталгазын өг-бүленин субботнигги кылдыр эрттирип турар. Ону улуг кижилер удуртур. Ажылды хуваар. Анаа бичии уруглар хөлчок сонуургалдыг. Ажыл үезинде өг-бүле кежигүннериниң хөглүг-омак чугаалары, оюнар уругларга онзагай салдарлыг болур.

Чамдык ада-иелер уругларга даалга бергеш, мындыг хевирлиг дугуржуушкуну кылга бергилээр:

— Ира, картошканы аштап каг, мен садыгдан шоколад садып бээр мен.

Бичии уругларны ажылга чаңчыктырарда хөлези күжү-биле өөредири шын эвес чаңчыл. Оон уржуктары база тыптып келгилээр. Чүге мактал-га сонуургалдыг, чок болза даанган ажылын кандыг-даа харыысалга чокка күүседир чорук тыптыр. оон туржук алыскак-чискек чорук тыптып чадавас. Шак ындыг чаңчылдар чамдык ада-иелерде база бар.

Кандыг-бир ажылды будуурде ыяап-ла арага-биле хөлезилээр таварылгалар улуг улуста кайы хөй. Оон уруглларга салдары багай.

Уругларны күзели-биле ажыл кылырынга чаңчыктырары кончуг чугула. Чүгле ада-иезиниң кыл дээрин манап олурбас, а доктаамал даалгаларны боттары-ла кылып турар кылдыр уруглар чаңчыга бээри кончуг күзенчиг. Черле ынчаш уругларны күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидерде, организакчы, тывынгыр, чогаадыкчы аргалар херек.

Л. САТ,
Теве-Хаа школазының башкызы.
Чеен-Хемчик район.

Баштайгы экзаменнер

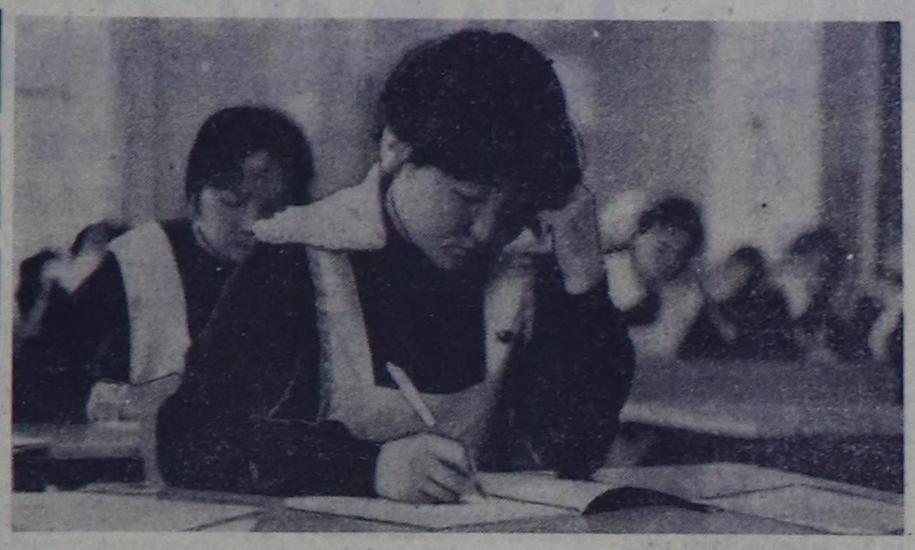

Бистиң республиканың сески болгаш онгу классчыларынга күүрүп экзаменнери дүүн эгелээн. Сески классчылар алгебрага, онгу классчылар орус литературага чогаадыглар талазы-биле экзаменнер дужаан.

Кызылдың № 2 школазының өөрөпикчилери үүс чээрби ажыг кижи баштайгы экзаменнерни дужаап киришкен. Онгу классчылар улуг өрээлче байырлалдыг шинчилиг кеттиннекен оожум кирип олурупканнар. Өрээл ыржым-шыпшын. Орус дыл башкызы Н. К. Лобанова чогаадыгларның темаларын помчуй бээрге, өөренікчилериниң сүрээдели чоорту чидип, оожургап, таарыжыр темаларын шилип алгаш, боданып, улам маажым апарганнар. Оларга А. М. Горькийниң «Ана» деп романында Ниловна болгаш оон ролю, А. П. Чеховтуң «Вишнялыг сад» деп шинзинде Раневская биле Гаевтиң овур-хевирлери болгаш хостуг темага «Бистиң оруувус—шыпшың, хосталганын, чоннуң аас-кежиниң оруу» деп темалар келгилээн. Доозукчулар орус литературага өөренген үүлдерин сактып, ол талазы-биле алган билиин херек кырында көргүзер дээш эки бижиирин оралдашканнар.

Республиканың өске-даа школаларынга баштайгы экзаменнер база-ла шак ынчаар хайныышкынныг эгелээн. Доозукчуларының мурнунда амдаа ажыл эртер бергелер хөй. Ону үүгле быжыг билиг болгаш тура-сорук, изиг күзелчүткүл-биле ажыл эртер. Чедишкиннерни күзедивис.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школаның онгу классчылары орус литературага чогаадыг бижилгезинин үезинде.

фотозу В. АМЫРНЫЫ.

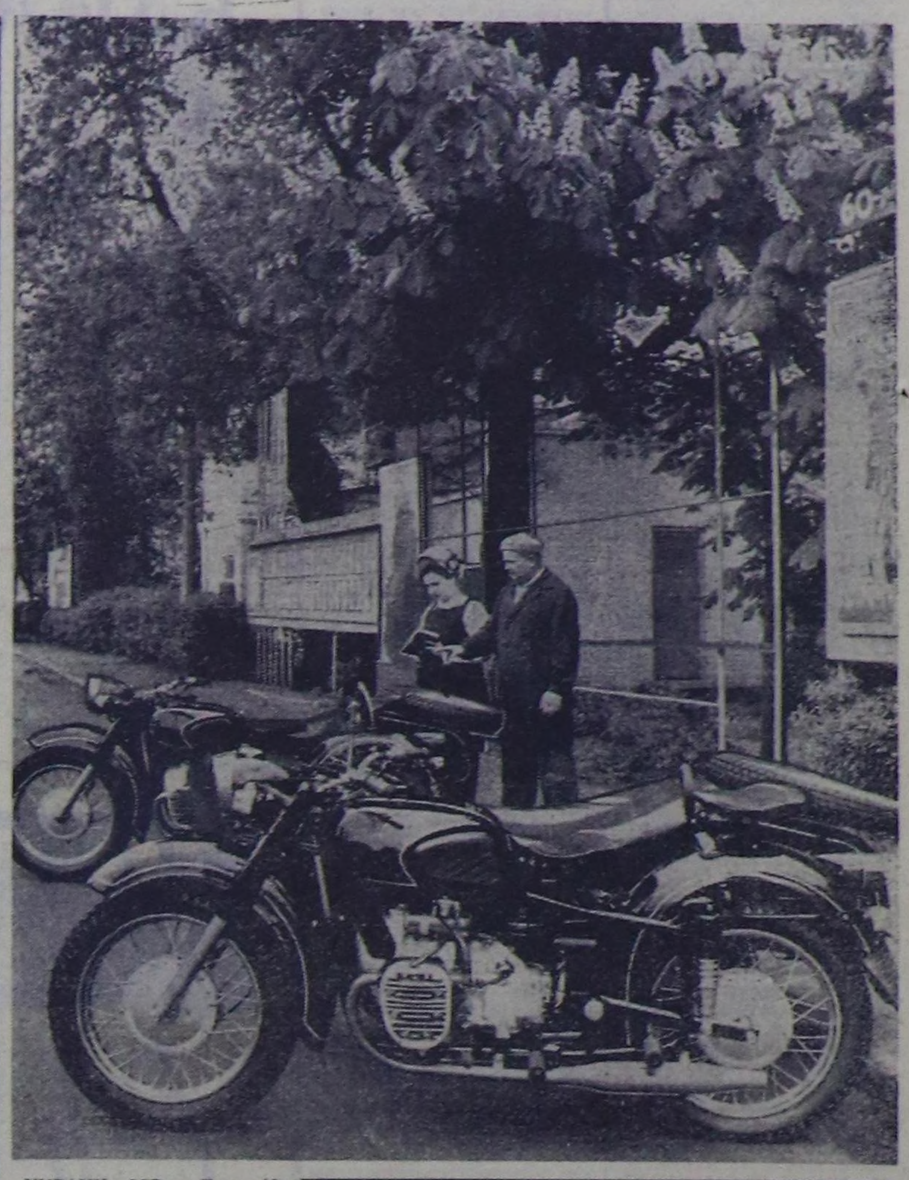

УКРАИН ССР. «Днепр-12» деп аар хевириң машиналарының калбак бүдүрүлгезин Киевтиң мотоцикл заводунда эгелей берген. Ол машиналарның улуг болүүн садыг четкизинче чоруткан. «Днепр-12» өске хевириң машиналарындан дыка ылгалып турар: кожуунуң дугуюн немей ходелдирери орук чок черлеп болгаш дески эвес черлерге оон чоруур аргазын бедиткен.

ЧУРУКТА: эптээр цехтиң улуг контроль мастери В. В. Харламов биле контролёр В. М. Марчук оларның чаа машиналарны көрүп турары.

А. БОРМОТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мораль темазынга

СЕТКИЛИМНИ ХӨЛЗЕТТИ

Май 12-де үнген «Шынның бир арынында Ондар Сунгар-ооллуң дугайын помчааш, ада кижи болганымда, оон өскүс-чавыс калган уругларынын садым-чолун кээргедим-даа, а төрээн партиявыстың болгаш совет чазаавыстың ачызынга ол уругларны эртем-билигже чырык өруун уламчылап, буянныг ажаал-тежээлде бүргеткен чурттап, өөренип чоруурунга өөрүп-даа, чоргаарланып-даа ор мен.

О. Сунгар-оол мени таныыр ужурлуг кижи. Мен оон-биле Чыраа-Бажына кара чажыыстан кады ойнап, өзүп-доругуп келдивис. Эзер дергизиндеп туттунуптар апаргаш, колхоз-совхозка кады ажылдап чордувус. Ол үүлдү номчааш, сеткилим ала-чайгаар-ла хөлзеп, дувурей бээрге, ам кээп сактып ор мен: Чыргакы хемниң унуп дүне, хүндүс аттыг-даа, чадаг-даа, машиналыг-даа канчаар эргип-кезип чорбадывыс дээр! Ынчангаш оон аажы-чаныы шору билирде кижи болгай мен. Өг-бүле тудуп, ажы-төлдүг апаргаш, оон «хаайы тыртыя» бергенинге эллеңнипп тур мен. «Өскүс арткан , ажы-төлүн кээргээр сеткили бар кижи боор бе?» деп бодал башка чайгаар кирип кээр-дир. Уругларын катташ, тоян чорун берген... Мону бодааргa бергеле-дир! Кандыг сеткилдиг кижи ындыг боорул?...

Мен база, Сунгар-оол ышкаш, беш уругнуң алазы мен. Мээң уругларым иезин үр болгаш аар аараанының соонда чок апарган. Хайлыг аарыгның чедирген сөглеп четпес улуг каражазы меңээ кажан-даа уттундурбас! Ам канчаар, уруг-дарыымны өстүр азырап, оларны чоннуң чоон оруунче киирип каар ужурга таварыштым. Чырык чер кырынга, кижиниң төрээн иези дег, эң-не эргим чүве кайда боор?! Мээң уругларым ынак иезин өйлеп-өйлеп сактып, чугаалай бээрлер. Ол чөп, ынчанмайн канчаар. Ынчалза-даа оларымны мен өскүсүүретпезин орадаажып чоруур-дур мен.

Улуг оглум шериг хүлээлгезин чедишкиниг эрттиргеш, төрээн совхозунда кээп, чолаачылап ажылдай берген. Тамара биле Таңям онгу классты эткен чылын эки доостулар. Бо чылын олар кайы-бир өөредилге чериниге өөренип кирер дээш экзаменнерге белеткенип турарлар. Бир уруум бешки класста, эң хеймери бирги класста эки өөренип турар. Бот дугайты уруг-дарыым өзүп келгеш, төлептиг кижилер болуп, билиин, күжүн чону, төрээн чурту дээш харам чокка өргүүрүн-не күзеп чоруур-дур мен. Оон өске сеткил менде чок! Назын кырыыр. Уруг-дарыгның ачы-дузазын кижи ынчан көре бээр.

Бүгү шынын-на бижээшим бо! Солун дамчыштыр мээң чагаамны номчуй-ла бээр боор сен, Сунгар-оол. Тоян чорбайы, ажы-төлүнче эзп кээп, чонунга ажыктыг ажылдап кылдыңза-ла эки боор деп сүмелээр-дир мен. Эки түнел үндүрүп, бо бүгүнү кылдыңза, уруг-дарыының өөрүшкүзү, алдын хүн дег, улам чырып, кыптыгын кээринге бүзүрээр мен.

М. ЛОПСАН-СЮРЮН.
Чоон-Хемчик район.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Бо чылдың майның 12-де үнген № 111 «Шын» солугга парлаттынган «Чораан олар келбээн» деп эгелиг материалга хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарымны илередикседим. Материалды номчуурга кижиниң сагыш-сеткилинге хомуданчыг-даа, кээргенчиг-даа бодалдар кирер чорду. Уругларымны өстүрүп, кижизидип чоруур ада кижи болганымда, ында кирген фактыларны анаа-ла номчуп эрте бээр аргам чок болду. Беш уруглуң адазы Ондар Сунгар-оол уругларын оскүссүредир каапкаш барганындан бээр мыныңай сес чыл эткен-дир. 1969 чылда төрүттүнген уруг таптыг-ла сес харлыг. О. Сунгар-оол кандыг кончуг доң баарлыг, кээргээр сеткил чок кижи боор! Медерелдиг кижи бодап көөрге, сес чылдың дургузунда уругларын сагынмас, көрүксевес, сураан безин дыңнаксавас чорук берге-дир!

Күрүне күсели-биле оларны дөртү Чыраа-Бажы ортумак школаның интернатында чурттап, өөренип турары, шыпан-ла, хомудал чок. Олар төрээн авазындан чарылгандан бээр ийи чыл эртсе-даа, авазын кажан-даа утпастар. Кижиниң иезин кым-даа, чүү-даа солуп шыдавас. Эң-не үнелиг, эң-не эргим, эң-не чоок кижи —не болур. Ол бүгүдеге билдингир. Мен бежен хар ашсымза-даа, авамны уттур хамаан чок, а харын үргүлүү сактып чоруур мен.

Бистиң амыдыралывыста өг-бүленин кол ээлериниң уруглар кижизидилгезинге ужурдузазы кайгамчык улуг. Адаие уругларын кижизидериндеп ацгыда, оларның чоок өөнүктери болур ужурлуг. Ынчаарга ада Сунгар-оол шак ындыг мөзү-шынарын шуут мышыныган-дыр. Уругларның аас-кежиктиг өзүп-доругары, эртем-билиг чедип алыры — ада-иелериниң сатыш сөлышкыныңдан, доктаамал хайгааралыңдан кол хамаарылгалыг. Ада кижи өг-бүлезинге кол ээ, кол башкарыкчы, кол кижизидикчи болур деп бодаар мен. Бодунуң чурттап чораан үезинде Карамзин: «Школалар турза-даа, кедилиг ада чокта эки кижизидилге турбас» деп кончуг шын чугаалаан.

Мен бодап көөрүмге, амгы үеде Сунгар-ооллуң доктаан турар черинде эрге-чагырга органнарының удуртукчулары, хой-ниити, чер-чер Советтериниң депутаттары оон бодуу-биле шыңгыы чугаалажып турган, уругларынче дөмүр эгидип, ада кижиниң туружун ээлээринге боттуг дуза көргүзери чугула ышкаш.

Төлеп чок ада Сунгар-оол ышкаш ийи-чаңгыс кижилериниң бистиң аравыста ғары хомуданчыг... Хып дээш аныак А. Сат дээрзи Кызылга келириниң мурнунда уруглуг, кадайлыг чораан, хенертен дескеш, олчаан барбайн, кезек үе дургузунда боттаңнап чоруп турган. Ол-ла ыдай-бээр чоруп турган, медицина училищезиниң сургуулу А. Тамараны көгүдүп, кады чурттаалы деп аскы-сөзүн берип, амыратайн-на барган. Хөөкүй кыс чүзү боор, кезек када чөпшээрелиг бербейн турза-даа, кээргээш кады чурттаарын чопшээрежикпкен. Шоолуг-даа ур чурттавазында Саттыг «чеэи-холазы» көсту берген. Тамараны үргүлүү хайгаарап, оон чаңгыс курста өөрү болгаш оске-даа аныяк ооллдарга бо-ла хүннеи бээр турган. Чуртталга чоорту-ла өөделевейн кел чыткан. Хире-хире ыанглежип-даа турганнар. Эттеткениниң соонда эзеп үр эмпедир ужурга таварышкан. Хөрөөжен кижи чеже ыыдажыр. Бодунуң чазыын мнинии, бүдүү ыглап-сыктап, аныяк-чалыы назынын аваа-ла мегелеттирип алганынга аажок хомудаан. Сөолгү үеде олар чаңгыс черде чурттавайн турар. Хөрөк парыыдан, суд органнарынче хомудаллар-даа киргилээн...

Өг-бүлезинге, уруг-дарының культурлуг кижизидилгезинге төлеп чок ада-иелерни сойгалан, оларның-биле демисел ажылын чорудары эң чугула. Ынчангаш бо темага хамаарыштыр өске-даа эш-өөр боттуг чижектерге даанын, ажыктыг саналын бээр боор дээрзинге идегедим.

Ч. АДАР-ООЛ.
Кызыл.

АРАГАНЫҢ УРЖУУНДА

Рита угбашкыларының чагаазын номчааш, чайгаар-ла кижиниң сеткили хөлзеп келирдир.

Адазы читкенден бээр 7 чыл чедип чорда, азыраан чораап авазы чок апарга, хоокүй чаштар та чүнү бодап, кайы хире муңгагдалды көргеннер чүве. Ында кодээ Совет, башкылар коллективи оларже сагыш салып, чогуур хемчегин алганынга кижи өөрүүр-дүр.

Ондар Сунгар-оол черле арагага сүндүлүг турганы билдингир-дир, оон үржуундан өг-бүлеге харыысалгазын, ада хүлээлгезин уткан-дыр. Чылдар эртип, ажы-төл көвүдээн. Арагачы Сунгар-оол өг-бүлезин, ажы-төлүн азыраап, кижизидериндеп шуут ырбап дескен, арын-пүүрүн ышкыныган ада-дыр.

Ынчангаш солуңларга, радиога-даа шак ындыг чагаалардың дугайында сайгарылганы түннеп, аңаа үндезилээш, чогум-на харын күрүнете ажыктыг ажыл кылбас, өг-бүлезиниң, ажы-төлүнүң сагыш-сеткилин хилинчектеп, чер кезиң чоруур ийи-чаңгыс шак ындыг улчумал кижилерни шагдаа органнары тып, черле чогуур хемчээн өйшаанда алыры чугула деп бодаар мен.

Д. ШУЛУУ.
Ак-Тал суур.
Улуг-Хем район.

Телевидение

ИЮНЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Хоглуг шулуктер».
11.00—«Бистиң намдарывыс. 1947 чыл».
КЫЗЫЛДАН
12.15—«Адалары болгаш уруглары». Урап-чечен фильм.
13.55—17.30—Чаңсар.
МОСКВАДАН
17.30—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар класы. Эндшпиль. Делегей гроссмейстери Ю. Авербах чорудар.
18.00—«Орус чугаа».
18.45—«Хоглуг старттар».
19.30—«Партия өөредилгезиниң системазынга өөредилге чылыныц түнелинге хамаарыштыр». СЭКП ТК-ның сектор эргелекчизи Г. А. Дмитриев дамчыдылгага киржип турар.
20.00—«Ye». Информастыг программа.
КЫЗЫЛДАН
20.30—Телемедээлер (орус дылга).
20.40—«Азий диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
21.10—Телемедээлер.
21.25—Чарлаллар.
МОСКВАДАН
21.30—«Топ разведка эргелели: чажыт дайын үргүлчүлевишаан». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы А. Дружинин чорудар.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.30—Ажылчы чоннарның Бүгү-эвилел улусчу чогаадылга фестивали. РСФСР-ниң бот-тывыглыг урап чүүл киржикчилериниң түнел концерти. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.

агаар

Бүгүн республикага биче булуттаар. Чагбас. Янзы-бүрү угланымшыкыныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температураазы барымын районнарга 23—28, а оскелериге 15—20 градус чылыг болур.

Кызылга база аяс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температураазы 26—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чинге баг үстүүчел» 10.00, 17.20, «Василий Бортниковтуң эзи келгени» 11.50, 13.40, 15.30, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Булочка» 9.00, 12.30. Киноклуб: «Тоол чурттап чораан» 10.40, 15.00, «Даг чурттуг кыс» 16.50, 18.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эжинер ажылдар» 13.30, «Харылаштырыкчыны чок кылыр» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ханы төрел алышкылар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ынакшылдың будужу» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар.

Чартык чылда чагыдарының өртээ — 3 рубль.

Бо чылдың июнь 4-те эртенгиниң 10 шактан эгелээш Октябрь кудумчузунга столоваялар болгаш ресторанар трезиг кулинар база кондитер кылыгларын садыглаар талазы-биле улуг делгени садыгы эрттирер.

Делгени садыгга баарынарны дилеп тур бис. Анаа баргаш хууда үеңерни-даа кемнап алыр, хой-ниити чемненилгезиниң ачы-дузазын-даа ажыглаар силер.

1971 чылдың июнь 26-да Бора-Тайганың ортумак школазының Андрей Чоскур-оолович Сарыглларга тывысканы А сериялыг 264229 дугаарлыг ортумак эртем дугайында аттестат читкен, ону ам күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдызының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал кылдызының 2-37-13, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация бөлүк совет тургузуг кылдыстарының 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг 190.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—00604.